

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет туризму

Кафедра туризмознавства і краєзнавства

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

на тему: «ДОСТУПНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ТА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ
ЯК АКТУАЛЬНИЙ ТРЕНД НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ»

Виконав: студент II курсу, групи Тм-21
спеціальності 242 «Туризм і рекреація»
(шифр і назва спеціальності)

Коржук Сергій
(прізвище та ініціали студента)

Керівник: к.і.н., доц. Вичівський П.П
(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.і.н., доц. Новосьолов О.В.
(прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ - 2025 р.

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота «Доступність туристичних об'єктів та безбар'єрність як актуальний тренд на ринку туристичних послуг України» присвячена дослідженню проблеми забезпечення інклюзивності та безбар'єрності у сфері туризму як важливого напрямку розвитку сучасного суспільства.

У роботі розглянуто сутність понять «доступний туризм» та «безбар'єрне середовище», їхнє значення у формуванні соціально відповідального туристичного простору. Досліджено сучасні тенденції розвитку доступного туризму в Україні та світі, а також чинники, що впливають на рівень безбар'єрності туристичної інфраструктури. Окрему увагу приділено законодавчій базі, державним програмам та ініціативам, спрямованим на підвищення доступності туристичних об'єктів і послуг.

Ключові слова: доступний туризм, безбар'єрність, інклюзія, туристичні послуги, інфраструктура, мобільність, соціальна відповідальність, сталий розвиток, туризм для всіх.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ТУРИЗМІ	
1.1. Понятійно-категоріальний апарат: «доступність», «безбар'єрність», «інклюзивний туризм», «туризм для всіх».....	7
1.2. Міжнародні стандарти та концепції безбар'єрного туризму.....	13
1.3. Соціально-економічне значення безбар'єрності у розвитку туризму.....	19
1.4. Досвід провідних країн світу у створенні доступного туристичного середовища.....	23
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ УКРАЇНИ	
2.1. Нормативно-правова база України у сфері безбар'єрності та туризму.....	27
2.2. Аналіз інфраструктури туристичних об'єктів (готелі, транспорт, музеї, культурні та природні пам'ятки) з точки зору доступності.....	30
2.3. Оцінка рівня готовності українських міст і туристичних дестинацій до прийому людей з особливими потребами.....	35
2.4. Проблеми впровадження інклюзивного туризму в Україні.....	39
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	
3.1. Державні та громадські ініціативи у сфері створення доступного туристичного середовища.....	46
3.2. Використання інноваційних технологій для підвищення доступності туристичних послуг (цифрові карти, мобільні застосунки, віртуальні тури).....	51
3.3. Роль місцевих громад та бізнесу у розвитку інклюзивного туризму.....	57
3.4. Сучасні тенденції розвитку доступного туризму в Україні	60
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах глобалізації, розвитку соціальної свідомості та гуманізації суспільства дедалі більшої актуальності набуває питання забезпечення доступності туристичних об'єктів і формування безбар'єрного середовища у сфері туризму. Туризм сьогодні розглядається не лише як галузь економіки, а й як важливий соціокультурний феномен, що сприяє інтеграції, комунікації та розвитку особистості. Відтак створення умов, за яких кожна людина — незалежно від стану здоров'я, віку, соціального статусу чи фізичних можливостей — може вільно подорожувати, відпочивати та пізнавати світ, стає невід'ємною складовою сталого розвитку суспільства.

Проблема доступності та безбар'єрності у сфері туризму є особливо актуальною для України, яка перебуває на етапі активного оновлення інфраструктури та наближення до європейських стандартів якості життя. Безбар'єрний туризм є не лише питанням гуманності чи соціальної відповідальності, але й важливим економічним чинником, що розширює цільову аудиторію туристичних послуг, сприяє залученню іноземних туристів та підвищує конкурентоспроможність українського туристичного ринку.

Наразі значна частина туристичних об'єктів України залишається недоступною для маломобільних груп населення — осіб з інвалідністю, людей похилого віку, сімей із дітьми, вагітних жінок, туристів із тимчасовими порушеннями здоров'я. Відсутність пандусів, ліфтів, адаптованих туалетних кімнат, спеціального транспорту чи інформаційних засобів обмежує можливості для подорожей цієї категорії людей. Саме тому питання адаптації туристичної інфраструктури та формування інклюзивного середовища набуває стратегічного значення для розвитку туризму в Україні.

Світовий досвід свідчить, що інклюзивний та безбар'єрний туризм стає одним із ключових напрямів державної політики у сфері соціально-економічного розвитку. Багато країн Європейського Союзу впроваджують комплексні програми з підтримки доступності туристичних об'єктів, розробляють стандарти, які враховують потреби всіх категорій населення, та активно

залучають бізнес до створення комфортних умов подорожей. Україна, інтегруючись у європейський простір, також має всі передумови для впровадження подібних ініціатив.

Актуальність дослідження зумовлена потребою наукового обґрунтування принципів безбар'єрності у туризмі, аналізу сучасного стану доступності туристичних об'єктів України, а також розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення інфраструктури та управлінських рішень у цій сфері.

Об'єктом дослідження є процес формування доступного та безбар'єрного середовища у туристичній галузі України.

Предметом дослідження виступають організаційно-економічні та соціальні аспекти забезпечення доступності туристичних об'єктів і послуг для всіх категорій населення.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану доступності туристичних об'єктів України, аналіз тенденцій розвитку безбар'єрного туризму та визначення шляхів підвищення рівня інклюзивності на ринку туристичних послуг.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати сутність понять «доступність» і «безбар'єрність» у контексті туристичної діяльності;
- дослідити нормативно-правову базу України щодо забезпечення доступності туристичних об'єктів;
- визначити сучасні тенденції та проблеми розвитку інклюзивного туризму;
- оцінити рівень адаптації туристичної інфраструктури до потреб маломобільних груп населення;
- розробити практичні рекомендації щодо впровадження принципів безбар'єрності у сфері туризму.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до аналізу проблем безбар'єрності в українському туризмі, у поєднанні соціальних,

економічних і просторових чинників розвитку доступного туристичного середовища.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів для формування державних і регіональних програм розвитку туризму, створення рекомендацій для підприємств туристичної сфери та підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу.

Структура роботи. Дипломна (магістерська) робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків а також списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ТА БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ТУРИЗМІ

1.1. Понятійно-категоріальний апарат: доступність, безбар'єрність, інклюзивний туризм, туризм для всіх

Розвиток сучасної туристичної галузі неможливий без формування таких умов, за яких подорожі та відпочинок стають доступними максимально широкому колу осіб, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Питання створення інклюзивного середовища в туризмі та забезпечення рівних можливостей для всіх категорій населення є одним із ключових трендів глобального ринку туристичних послуг. У цьому контексті понятійно-категоріальний апарат дослідження охоплює такі ключові терміни, як «доступність», «безбар'єрність», «інклюзивний туризм» та «туризм для всіх», які потребують чіткого наукового визначення та розуміння їх взаємозв'язку.

Термін доступність (accessibility) у сфері туризму має багатошаровий зміст і стосується можливості кожної людини, незалежно від стану здоров'я, віку чи соціального статусу, отримати повноцінний доступ до туристичних продуктів і послуг. Доступність передбачає три основні складові:

Фізична доступність – створення умов, які дозволяють маломобільним групам населення (людям з інвалідністю, літнім особам, батькам із дитячими візочками тощо) безперешкодно користуватися туристичними об'єктами. Йдеться про пандуси, ліфти, тактильні плитки, широкі дверні отвори, зручний транспорт та облаштовані санітарно-гігієнічні приміщення [37, с. 42].

Інформаційна доступність – можливість отримання інформації у зрозумілому та адаптованому вигляді. Сюди належать дублювання текстів шрифтом Брайля, наявність сурдоперекладу, озвучення інформації, багатомовні інформаційні стенди, зрозуміла навігація.

Економічна доступність – відповідність вартості туристичних продуктів платоспроможності різних груп населення. Це особливо актуально для соціально вразливих верств, студентів, пенсіонерів, багатодітних сімей.

Таким чином, доступність у туризмі виступає базовою категорією, яка визначає рівень демократизації та гуманізації туристичного простору.

Тісно пов'язаним із доступністю є поняття безбар'єрності (barrier-free environment). Якщо доступність розглядається як потенційна можливість скористатися послугами, то безбар'єрність — це фактична відсутність будь-яких перешкод для цього. Безбар'єрність має системний характер і охоплює:

- архітектурну безбар'єрність (відсутність сходів або наявність альтернативних рішень, зручні переходи, низькі бордюри, облаштування туристичних маршрутів для осіб з обмеженою мобільністю);
- соціальну безбар'єрність (толерантне ставлення суспільства, навчання персоналу працювати з туристами з особливими потребами, подолання стереотипів);
- комунікаційну безбар'єрність (створення інформаційного простору, зрозумілого для всіх, у тому числі для людей із сенсорними обмеженнями).

Отже, безбар'єрність у туризмі можна розглядати як стратегічний напрям удосконалення інфраструктури та соціальних практик, спрямованих на усунення будь-яких форм дискримінації чи обмеження можливостей [37, с. 44].

Поняття інклюзивного туризму (inclusive tourism) пов'язане з принципом забезпечення участі у туристичній діяльності всіх людей без винятку. Інклюзивний туризм передбачає не лише фізичну можливість відвідати той чи інший об'єкт, але й соціальну інтеграцію, психологічний комфорт, відсутність дискримінації.

Основна мета інклюзивного туризму — надати рівні умови доступу до подорожей людям з інвалідністю, літнім особам, дітям, сім'ям із маленькими дітьми, а також тим, хто має тимчасові обмеження у здоров'ї чи пересуванні.

Важливим аспектом є й підготовка кадрів туристичної галузі, які мають володіти знаннями та навичками роботи з різними категоріями туристів.

Інклюзивний туризм є важливою складовою виконання міжнародних зобов'язань держави, зокрема положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.), яка наголошує на необхідності забезпечення рівного доступу людей з інвалідністю до культурного життя, відпочинку, дозвілля та спорту.

Інклюзивний туризм є одним із провідних напрямів розвитку сучасної туристичної індустрії, який формується під впливом глобальних процесів демократизації суспільства, поширення принципів рівності та захисту прав людини. У центрі концепції інклюзивного туризму знаходиться ідея, що подорожувати, відкривати культурні та природні цінності, відпочивати та розвиватися мають право всі люди без винятку. Це означає, що туризм повинен бути організований так, щоб його послуги були доступними для максимально широкого кола осіб – незалежно від фізичних, сенсорних, когнітивних обмежень, віку, соціально-економічного статусу чи інших особливостей [27, с. 122].

Інклюзивний туризм можна визначити як систему заходів, спрямованих на створення безпечного, зручного та доступного середовища, яке дозволяє різним категоріям населення брати рівноправну участь у туристичному процесі. У цьому контексті важливим є поняття універсального дизайну, який передбачає, що туристичні об'єкти та послуги з самого початку створюються з урахуванням потреб різних груп відвідувачів. Це не лише пандуси й ліфти для маломобільних осіб, але й тактильні таблички для незрячих, сурдопереклад для людей з порушеннями слуху, адаптовані інформаційні ресурси, доступні цифрові сервіси та зрозуміла навігація.

Серед основних характеристик інклюзивного туризму варто виділити:

- рівність доступу, що передбачає відсутність дискримінації у наданні туристичних послуг;
- універсальність інфраструктури, яка підходить для користування різними групами туристів;

- адаптацію туристичних продуктів під специфічні потреби окремих категорій населення;
- соціальну інтеграцію, яка забезпечується через подолання ізоляції та формування толерантного суспільного середовища.

Особливої уваги в межах інклюзивного туризму потребують такі категорії туристів: люди з інвалідністю, особи похилого віку, сім'ї з маленькими дітьми, особи з тимчасовими порушеннями здоров'я, а також соціально вразливі групи населення. Для всіх цих категорій часто виникають бар'єри у доступі до туристичних об'єктів та послуг, які можуть бути як фізичними, так і інформаційними чи фінансовими.

На міжнародному рівні інклюзивний туризм закріплений у низці документів та ініціатив. Найважливішим є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.), яка визнає право людей з інвалідністю на участь у культурному житті, дозвіллі та туризмі. Всесвітня туристична організація (UNWTO) підкреслює, що інклюзивний туризм не лише виконує соціальні функції, а й є важливим економічним чинником, адже формує нові ринкові сегменти та підвищує конкурентоспроможність держав. У країнах ЄС активно діють програми «Tourism for All» та «Europe, Accessible for All», спрямовані на розбудову безбар'єрного середовища та популяризацію туризму для всіх.

Впровадження інклюзивного туризму має багато переваг. З соціальної точки зору, він сприяє інтеграції маломобільних груп у суспільство, забезпечує їхню активну участь у культурному та рекреаційному житті. В економічному вимірі інклюзивний туризм розширює коло потенційних споживачів, стимулює розвиток суміжних галузей і створює нові робочі місця. У культурному аспекті він допомагає ширшому колу людей долучитися до вивчення та збереження історико-культурної спадщини. Нарешті, з іміджевої точки зору, країна, яка впроваджує принципи інклюзії, постає у світі як демократична, відкрита і приваблива для відвідувачів [27, с. 130].

Практичні приклади показують різні підходи до розвитку інклюзивного туризму. Так, у Польщі активно обладнують національні парки, музеї та

історичні пам'ятки для відвідувачів з інвалідністю. В Іспанії діє проект PREDIF, що розробляє спеціальні карти доступності туристичних об'єктів. В Україні зростає кількість ініціатив, спрямованих на створення безбар'єрного середовища – зокрема, облаштовуються інклюзивні пляжі в Одесі та Херсоні, адаптуються музеї у Києві та Львові, впроваджуються доступні туристичні маршрути.

Інклюзивний туризм є не лише соціальним трендом, а й важливим стратегічним напрямом розвитку національної туристичної індустрії. Його впровадження дозволяє поєднувати економічні вигоди з соціальною справедливістю, забезпечуючи право кожної людини на подорожі та відпочинок.

Категорія туризм для всіх (tourism for all) у світовій практиці є найбільш широким поняттям, яке включає і доступність, і безбар'єрність, і інклюзивність. Це концепція, розроблена Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO), що ґрунтується на принципі універсального дизайну. Її суть полягає у створенні туристичних продуктів і послуг таким чином, щоб ними міг користуватися будь-який турист — незалежно від стану здоров'я, віку, статі, культурних відмінностей чи соціально-економічного становища.

Прикладом реалізації принципів «туризму для всіх» є розробка туристичних маршрутів, які однаково комфортні як для молоді, так і для людей похилого віку; створення інтерактивних музейних експозицій, доступних для людей із порушеннями зору чи слуху; облаштування пляжів, на яких можуть відпочивати особи з інвалідністю [27, с. 131].

Сучасний туризм переживає важливий етап розвитку, коли його ключовою метою стає створення рівних умов доступу для найширших верств населення. У цьому контексті формується концепція «туризм для всіх», яка передбачає забезпечення можливості подорожувати незалежно від фізичних, соціальних, економічних чи культурних бар'єрів. Вона ґрунтується на визнанні туризму як базового права людини, закріпленого в міжнародних документах, і спрямована на те, щоб подорожі були доступними для кожного.

Поняття «туризм для всіх» охоплює ширший спектр людей, ніж традиційно розглянутий у межах інклюзивного туризму. Якщо останній

здебільшого стосується створення умов для осіб з інвалідністю або маломобільних груп, то «туризм для всіх» включає також осіб похилого віку, сім'ї з маленькими дітьми, молодь і студентів з обмеженими фінансовими можливостями, соціально вразливі групи, а також людей з тимчасовими обмеженнями у мобільності. Тобто йдеться про максимально широкий доступ до туристичних благ для кожного, хто цього прагне.

Основними принципами цієї концепції є рівність, недискримінація, універсальний дизайн та соціальна справедливість. Туристичні об'єкти й послуги мають бути створені таким чином, щоб ними міг скористатися будь-який відвідувач. При цьому доступність повинна бути не лише фізичною, а й інформаційною, економічною та культурною. Це означає адаптовані маршрути, зручний громадський транспорт, інклюзивні готелі, музеї й культурні заклади, доступні ціни на певні категорії туристичних послуг, а також подання інформації у зрозумілій формі [4, с. 303].

На міжнародному рівні розвиток туризму для всіх підтримується такими документами, як Манільська декларація Всесвітньої туристичної організації 1980 року, Глобальний кодекс етики туризму UNWTO 1999 року, а також численними програмами Європейського Союзу. У провідних країнах світу ця ідея активно реалізується через державні програми, спеціальні стандарти й маркування туристичних об'єктів. Наприклад, у Німеччині діє система «Tourismus für Alle», що гарантує прозору інформацію про рівень доступності кожного туристичного продукту, а у Франції створюються універсальні курорти, комфортні як для людей з інвалідністю, так і для сімей із дітьми та літніх людей.

В Україні концепція «туризм для всіх» перебуває на етапі становлення. Певні кроки уже зроблено: облаштовуються безбар'єрні пляжі, частина музеїв адаптує простір для відвідувачів з інвалідністю, з'являються соціальні тури для школярів, молоді чи малозабезпечених сімей. Проте для комплексної реалізації ідеї потрібна системна державна підтримка, залучення бізнесу та формування суспільної культури інклюзивності.

Загалом, «туризм для всіх» – це сучасна модель розвитку туристичної індустрії, яка поєднує соціальну відповідальність із економічною вигодою. Вона дозволяє збільшити кількість потенційних туристів, розширює ринок послуг і водночас утверджує гуманістичні цінності, сприяє культурній інтеграції та формує позитивний імідж країни.

Таким чином, усі розглянуті категорії перебувають у тісному взаємозв'язку. Доступність є початковим рівнем формування інклюзивного середовища, безбар'єрність — практичною реалізацією відсутності перешкод, інклюзивний туризм — спеціальною формою організації туристичної діяльності, спрямованою на залучення всіх категорій населення, а туризм для всіх — інтеграційною концепцією, що поєднує всі ці підходи в єдину систему.

Запровадження таких практик у національну туристичну політику не лише сприяє підвищенню якості життя громадян, але й розширює економічний потенціал туристичної індустрії, оскільки дозволяє залучати нові сегменти споживачів і формувати позитивний імідж країни на міжнародному рівні.

1.2. Міжнародні стандарти та концепції безбар'єрного туризму

У ХХІ столітті туризм перетворився на одну з провідних галузей світової економіки, яка виконує не лише економічну, а й важливу соціальну функцію. Зростання глобальної мобільності, розвиток транспортної інфраструктури та інформаційних технологій значно спростили можливість подорожувати. Проте одночасно з цим виникло питання рівного доступу до туристичних благ для всіх верств населення. Саме тому дедалі більшого поширення набуває концепція безбар'єрного туризму, яка базується на принципах інклюзивності, рівності та поваги до людської гідності. Безбар'єрний туризм передбачає створення умов, коли кожна людина — незалежно від стану здоров'я, віку, соціального статусу чи економічних можливостей — може брати участь у подорожах, пізнавати культурну спадщину та користуватися всіма благами туристичної інфраструктури.

Поняття безбар'єрного туризму виникло у відповідь на потребу інтеграції маломобільних груп населення у суспільне життя. Спочатку воно асоціювалося переважно з необхідністю забезпечення доступу для осіб з інвалідністю. Проте згодом його рамки значно розширилися. Сьогодні безбар'єрність у туризмі охоплює також літніх людей, сім'ї з маленькими дітьми, осіб із тимчасовими травмами чи захворюваннями, людей з особливими потребами у харчуванні або комунікації, а також тих, хто стикається з фінансовими чи мовними бар'єрами. Таким чином, мова йде не лише про фізичну доступність середовища, але й про створення умов рівності в усіх сферах туристичного досвіду — від бронювання квитків до участі у культурних заходах [3, с. 56].

Міжнародно-правову основу концепції безбар'єрного туризму становлять ключові документи ООН, зокрема Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006 р.). У ній підкреслюється, що держави-учасниці повинні гарантувати рівний доступ осіб з інвалідністю до фізичного середовища, транспорту, інформації, комунікацій та послуг, у тому числі до туристичних об'єктів і культурної спадщини. Конвенція фактично зобов'язує країни інтегрувати принципи безбар'єрності у всі сфери життя, включаючи сферу подорожей та відпочинку.

Вагомий внесок у розвиток міжнародних стандартів у сфері безбар'єрного туризму робить Всесвітня туристична організація (UNWTO). У Глобальному кодексі етики туризму (1999 р.) підкреслюється, що право на туризм є невід'ємним правом кожної людини, а забезпечення доступності є важливою передумовою його реалізації. UNWTO неодноразово наголошувала, що інклюзивний туризм має подвійне значення: по-перше, він виконує гуманітарну та соціальну функцію, по-друге, сприяє економічному зростанню, адже відкриває нові сегменти ринку. За даними організації, понад 1 мільярд людей у світі належать до категорії маломобільних туристів, а отже, створення доступних послуг є не лише соціально необхідним, а й економічно вигідним.

Важливу роль у стандартизації безбар'єрності відіграють міжнародні норми ISO (Міжнародної організації зі стандартизації). Наприклад, ISO 21542:2011 «Будівлі та споруди. Доступність та зручність використання для

людей з інвалідністю» визначає вимоги до архітектурного планування, що дозволяє забезпечити фізичну доступність будівель. Інший ключовий документ — ISO 21902:2021 «Туризм та суміжні послуги. Доступний туризм для всіх», який встановлює стандарти для туристичної індустрії. У ньому прописані вимоги до доступності інформації, транспорту, засобів розміщення, харчування, культурних і природних об'єктів. Це перший глобальний стандарт, який інтегрує концепцію «туризму для всіх» у практику бізнесу та державного регулювання.

Європейський Союз також активно підтримує розвиток безбар'єрного туризму. Одним із головних напрямів є програма «Tourism for All», що спрямована на створення умов для участі всіх категорій населення у туристичних подорожах. Крім того, у рамках Європейської стратегії з інвалідності 2021–2030 років передбачено заходи з покращення доступності транспортної та культурної інфраструктури, цифрових сервісів, а також стимулювання приватного сектору до інвестування в інклюзивний туризм. У країнах ЄС розвиваються національні програми. Наприклад, у Німеччині впроваджена система «Reisen für Alle» («Подорожі для всіх»), яка надає прозору інформацію про рівень доступності туристичних об'єктів та послуг. У Франції діють універсальні курорти, які враховують потреби людей з інвалідністю, сімей із дітьми та літніх людей [3, с. 58].

Серед концептуальних підходів до розвитку безбар'єрного туризму ключовим є універсальний дизайн. Він передбачає, що середовище, продукти і послуги повинні бути розроблені таким чином, щоб ними могли користуватися всі люди без потреби у спеціальних адаптаціях. Наприклад, використання пандусів і широких дверних отворів є зручним не лише для людей на візках, але й для батьків із дитячими візками чи туристів з великою валізою. Таким чином, універсальний дизайн знімає бар'єри одразу для багатьох категорій населення.

Іншим важливим підходом є інклюзивний туризм, який акцентує на створенні умов передусім для людей з інвалідністю. Поряд із ним формується концепція «туризму для всіх», яка має ширший характер і включає також вікові, соціальні та економічні чинники. Окремо варто згадати і про концепцію

соціального туризму, що спрямована на забезпечення доступу до подорожей для малозабезпечених категорій населення через державні субсидії, пільгові програми чи підтримку громадських організацій [12, с. 111].

Таблиця 1.1. Міжнародні стандарти та концепції безбар'єрного туризму

Назва стандарту / концепції	Організація / країна	Зміст та ключові положення	Приклади впровадження
Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006)	ООН	Гарантує право людей з інвалідністю на доступ до фізичного середовища, транспорту, інформації та культурного життя, включаючи туризм.	Законодавчі ініціативи у понад 180 країнах, адаптація транспортної системи та культурних об'єктів.
Глобальний кодекс етики туризму (1999)	UNWTO	Визнає туризм правом людини, підкреслює необхідність рівного доступу для всіх соціальних груп.	Використовується як основа для національних стратегій розвитку туризму в ЄС, Латинській Америці, Азії.
ISO 21542:2011	ISO (Міжнародна організація зі	Встановлює вимоги до доступності будівель і споруд	Адаптація готелів та туристичних центрів у Європі та Японії.

	стандартизація її)	для людей з інвалідністю.	
ISO 21902:2021 «Туризм для всіх»	ISO	Визначає глобальні стандарти для розвитку доступного туризму, охоплює транспорт, готелі, інформацію та послуги.	Використовується у ЄС, Австралії, Канаді при сертифікації туристичних послуг.
Програма «Tourism for All»	Європейський Союз	Спрямована на створення умов для інклюзивного туризму та розвитку універсального дизайну.	Система «Reisen für Alle» у Німеччині, адаптація курортів у Франції.
Європейська стратегія з інвалідності 2021–2030	ЄС	Передбачає розвиток доступного транспорту, цифрових сервісів, культурної інфраструктури.	Доступні музеї, адаптовані залізничні вокзали та аеропорти в країнах ЄС.
Універсальний дизайн	Глобальна концепція	Проектування середовища та послуг з урахуванням потреб усіх груп	Пандуси, тактильні доріжки, мультимовні аудіогіди.

		населення без спеціальних адаптацій.	
Інклюзивний туризм	Концепція UNWTO та національних програм	Орієнтований на адаптацію середовища та послуг для осіб з інвалідністю та маломобільних груп.	Доступні пляжі в Іспанії, адаптовані готелі в Туреччині.
Туризм для всіх	Глобальна концепція (UNWTO, ЄС)	Розширене поняття доступного туризму, охоплює всі соціальні та вікові групи.	Програми для літніх людей у Скандинавії, сімейний туризм у Європі.
Соціальний туризм	ЄС, Латинська Америка	Орієнтований на підтримку подорожей малозабезпечених і соціально вразливих груп населення.	Пільгові програми відпочинку для дітей і пенсіонерів у Франції та Бразилії.

Міжнародні стандарти безбар'єрного туризму мають також економічний вимір. За оцінками Європейської комісії, туристи з особливими потребами та їх супроводжуючі особи формують ринок у сотні мільярдів євро щороку. Це означає, що створення доступних умов не лише зменшує соціальну нерівність, а й стає важливим фактором конкурентоспроможності країн на світовому туристичному ринку. Країни, які першими впроваджують ці стандарти, отримують значну перевагу у залученні туристів, підвищенні рівня зайнятості та розвитку регіонів.

Таким чином, міжнародні стандарти та концепції безбар'єрного туризму є комплексною системою, що поєднує правові, економічні та соціальні аспекти. Вони формують основу для створення інклюзивного суспільства, де право на подорожі визнається універсальним і забезпечується через державну політику, міжнародне співробітництво та відповідальність бізнесу. Безбар'єрний туризм — це не лише тренд, а стратегічний напрям розвитку глобальної туристичної індустрії, який у найближчі десятиліття визначатиме її якість, конкурентоспроможність і гуманістичну цінність.

1.3. Соціально-економічне значення безбар'єрності у розвитку туризму

У сучасному світі туризм перетворився на одну з провідних галузей глобальної економіки, яка поєднує культурні, соціальні та економічні аспекти розвитку суспільства. Одним із ключових напрямів розвитку туристичної індустрії є безбар'єрний туризм, що передбачає створення умов для рівного доступу до туристичних послуг та інфраструктури для всіх категорій населення. Цей підхід охоплює не лише людей з інвалідністю, але й літніх людей, сім'ї з дітьми, маломобільні групи, соціально вразливі верстви населення, туристів з різними культурними та мовними особливостями.

Безбар'єрність у туризмі має велике соціальне значення, оскільки забезпечує реалізацію фундаментальних прав людини, таких як право на вільне пересування, участь у культурному та рекреаційному житті, доступ до освіти та дозвілля. Для людей з інвалідністю або тих, хто тимчасово обмежений у пересуванні, безбар'єрність відкриває можливості для соціальної інтеграції, активного способу життя та участі у громадських процесах [18, с. 339].

Особливо важливим є вплив безбар'єрного туризму на підвищення якості життя. Можливість подорожувати, відвідувати культурні та природні об'єкти, брати участь у спортивних чи рекреаційних заходах позитивно впливає на фізичний та психічний стан людини, сприяє гармонійному розвитку особистості, формує самостійність і соціальну активність.

Крім того, безбар'єрний туризм має виховне та освітнє значення. Відвідування музеїв, історико-культурних пам'яток, національних парків чи природних заповідників дозволяє людям різного віку отримувати нові знання, формує культурну і екологічну свідомість. Для дітей і молоді участь у таких заходах сприяє розвитку критичного мислення, поваги до культурної спадщини, усвідомленню важливості здорового способу життя.

Безбар'єрність у туризмі також сприяє формуванню толерантного та інклюзивного суспільства, де повага до прав і потреб кожного громадянина є пріоритетом. Це зменшує соціальну ізоляцію, сприяє більшій взаємоповазі та зміцненню соціальних зв'язків між різними групами населення.

З економічної точки зору безбар'єрний туризм є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку туристичної індустрії. За даними UNWTO, понад 1 мільярд людей у світі належать до категорії маломобільних туристів, а якщо врахувати їхніх супроводжуючих, цей сегмент ринку сягає 2–3 мільярдів потенційних туристів. Це свідчить про величезний економічний потенціал, який може бути використаний країнами, що розвивають інклюзивні туристичні послуги.

Інвестиції у безбар'єрність стимулюють розвиток суміжних галузей економіки, зокрема:

- Транспортної інфраструктури — адаптація залізничних та автобусних вокзалів, аеропортів, громадського транспорту;
- Готельного та ресторанного бізнесу — створення доступних номерів, спеціального обладнання, адаптація меню та сервісу для людей з різними потребами;
- Сфери розваг та дозвілля — організація доступних екскурсій, туристичних маршрутів, культурних та спортивних заходів;

Інформаційних технологій та сервісів — мобільні додатки для навігації, онлайн-бронювання, аудіо- та відеогіди з адаптацією для людей з порушеннями зору або слуху [18, с. 341].

Безбар'єрність також стимулює створення нових робочих місць. Це стосується не лише персоналу у готелях чи ресторанах, але й фахівців з адаптації інфраструктури, розробки цифрових сервісів, інженерів та дизайнерів, що працюють над впровадженням принципів універсального дизайну.

Економічний ефект безбар'єрного туризму проявляється й у вигляді «невидимого експорту», коли іноземні туристи споживають місцеві послуги та продукти, залишаючи у країні значну частку валюти. Це забезпечує зростання доходів державного бюджету, стимулює розвиток місцевих громад і регіонів.

Соціально-економічне значення безбар'єрності проявляється у взаємозв'язку соціальної інтеграції та економічного розвитку. Безбар'єрний туризм не лише підвищує якість життя громадян, а й відкриває нові сегменти ринку для бізнесу, збільшує доходи туристичної індустрії, сприяє підвищенню конкурентоспроможності країн на міжнародному рівні.

Наприклад, у Німеччині та Франції активно реалізуються програми доступності туристичних об'єктів і готелів, що дозволяє залучати тисячі туристів з інвалідністю та їхніх супроводжуючих щорічно. У Японії та Скандинавських країнах впроваджено стандарти універсального дизайну у громадському транспорті, готелях і музеях, що підвищує привабливість цих держав для туристів різних вікових груп [22, с. 151].

Крім того, безбар'єрний туризм сприяє збереженню культурної та природної спадщини, адже адаптовані маршрути, безпечні екскурсії та контрольовані рекреаційні зони дозволяють одночасно отримувати туристичний дохід і підтримувати об'єкти у належному стані.

Таблиця 1.2. Соціально-економічне значення безбар'єрності у розвитку туризму

Напрямок значення	Опис та зміст	Приклади реалізації
Соціальне значення	Забезпечення рівного доступу до туристичних послуг для всіх категорій населення,	Доступні музеї, національні парки, культурні пам'ятки;

	включаючи людей з інвалідністю, літніх людей, сім'ї з дітьми та маломобільні групи.	адаптовані туристичні маршрути.
Інтеграційне значення	Сприяння соціальній інтеграції маломобільних груп та людей з інвалідністю, зменшення соціальної ізоляції.	Інклюзивні культурні та спортивні заходи, програми «Туризм для всіх» у країнах ЄС.
Освітнє та виховне значення	Формування культурної, екологічної та соціальної свідомості; можливість набуття нового досвіду через участь у туристичних та освітніх програмах.	Освітні екскурсії, еко-тури, навчальні програми для дітей і молоді.
Оздоровче значення	Поліпшення фізичного та психічного здоров'я туристів через доступ до рекреаційних та оздоровчих послуг.	Санаторії, курорти, доступні спортивні та розважальні комплекси.
Економічне значення	Розширення туристичного ринку за рахунок маломобільних груп та супроводжуючих; стимулювання розвитку суміжних галузей; створення нових робочих місць; зростання доходів державного бюджету.	Адаптація готелів, транспортної інфраструктури, сервісів бронювання, розвиток цифрових додатків.
Іміджеве значення	Підвищення міжнародної привабливості країни; формування позитивного іміджу	Сертифікація готелів та туристичних об'єктів як доступних для всіх; популяризація

	держави як інклюзивної та гуманної.	«туризму для всіх» на міжнародному рівні.
Екологічне значення	Сприяння збереженню природних та культурних ресурсів через контрольований доступ і адаптовані маршрути.	Створення безпечних туристичних зон у національних парках, захист пам'яток природи та культури.

Отже, безбар'єрність у туризмі є стратегічним ресурсом розвитку туристичної індустрії. Вона поєднує соціальну справедливість, гуманістичні цінності та економічну ефективність. Впровадження безбар'єрних стандартів створює можливості для соціальної інтеграції маломобільних груп, покращує якість життя громадян, сприяє розвитку культури та освіти, водночас формує економічні вигоди для держави та бізнесу. Для України розвиток безбар'єрного туризму може стати потужним фактором підвищення конкурентоспроможності туристичного ринку, відновлення індустрії подорожей та інтеграції у міжнародний туристичний простір.

1.4. Досвід провідних країн світу у створенні доступного туристичного середовища

У сучасному світі туризм перестав бути виключно сферою відпочинку та рекреації; він став важливою соціально-економічною складовою розвитку суспільства та держав. Одним із ключових напрямів розвитку туристичної індустрії є безбар'єрний туризм, який передбачає створення умов для рівного доступу до туристичних послуг для всіх категорій населення. Це не лише люди з інвалідністю, а й літні громадяни, сім'ї з дітьми, маломобільні групи, туристи з різними культурними та мовними особливостями, а також тимчасово обмежені в пересуванні особи. Досвід провідних країн світу демонструє, що системний підхід до впровадження інклюзивних стандартів дозволяє одночасно досягати соціальної справедливості та економічної ефективності [35, с. 66].

Німеччина є однією з лідерів у сфері безбар'єрного туризму. В країні реалізована програма «Reisen für Alle» (Туризм для всіх), яка передбачає сертифікацію туристичних об'єктів, готелів, музеїв, ресторанів і транспортних систем на відповідність стандартам доступності. Основні елементи цієї програми:

- наявність пандусів та ліфтів у громадських будівлях;
- адаптовані санвузли та номери в готелях;
- спеціально обладнані туристичні маршрути та екскурсії;
- інформаційні матеріали у форматах для людей з порушеннями зору та слуху.

Досвід Німеччини демонструє, що такі стандарти не лише забезпечують соціальну інтеграцію маломобільних груп населення, а й значно підвищують економічну привабливість туристичної галузі. Завдяки цьому щорічно залучається значна кількість туристів з інвалідністю та їхніх супроводжуючих, що створює стабільний дохід для локальних бізнесів і регіональних економік.

Франція активно впроваджує стандарти безбар'єрності в культурному та рекреаційному туризмі. Доступні маршрути у музеях, історико-культурних пам'ятках та національних парках дозволяють маломобільним туристам брати участь у культурних заходах, не обмежуючи їхнього права на повноцінний відпочинок та освіту. Крім того, французькі готелі та ресторани обладнані спеціальними номерами та сервісами для людей з інвалідністю, що гарантує комфортне перебування. Такий підхід демонструє, що соціальна інклюзія та економічна віддача можуть успішно поєднуватися, а інвестиції у доступність туристичних об'єктів мають прямий вплив на доходи туристичної індустрії [35, с. 67].

Японія є яскравим прикладом поєднання високотехнологічних рішень із принципами універсального дизайну. Тут адаптовані громадські простори, транспорт, готелі та туристичні об'єкти для людей з інвалідністю та літніх туристів. Особлива увага приділяється цифровим сервісам, які дозволяють туристам:

- планувати маршрути з урахуванням доступності;
- отримувати інформацію про адаптовані об'єкти;
- користуватися аудіо- та відеогідами, включно з субтитрами та тактильними матеріалами.

Японський досвід показує, що застосування сучасних технологій у поєднанні з принципами безбар'єрності підвищує рівень комфорту туристів, створює позитивне враження та підтримує міжнародну конкурентоспроможність туристичної індустрії країни.

Швеція, Норвегія та Фінляндія активно реалізують концепцію інклюзивного туризму, що охоплює всі елементи туристичної інфраструктури:

- громадський транспорт;
- готелі та ресторани;
- культурні та природні об'єкти;
- національні парки та рекреаційні зони.

Принципи універсального дизайну дозволяють створювати середовище, зручне для людей різного віку та фізичних можливостей. Крім того, державні програми стимулюють приватний сектор до впровадження адаптаційних рішень, що забезпечує стійкий розвиток індустрії та підвищує її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Велика Британія застосовує комплексний підхід до безбар'єрного туризму, що включає:

- законодавчі та нормативні ініціативи;
- стандарти та сертифікацію туристичних об'єктів;
- інформаційні сервіси та мобільні додатки;
- навчання персоналу туристичних об'єктів для обслуговування людей з інвалідністю та маломобільних груп.

Цей підхід дозволяє забезпечити високий рівень обслуговування, соціальну інклюзію та одночасно стимулює економічне зростання за рахунок залучення нових категорій туристів.

Для України адаптація досвіду таких провідних країн є надзвичайно актуальною. Впровадження стандартів безбар'єрності у туристичній інфраструктурі, розвиток інклюзивних послуг та цифрових сервісів може стати стратегічним чинником підвищення конкурентоспроможності українського туристичного ринку, інтеграції у міжнародний туристичний простір та створення сучасної інклюзивної індустрії відпочинку і подорожей.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСТУПНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ УКРАЇНИ

2.1. Нормативно-правова база України у сфері безбар'єрності та туризму

Розвиток безбар'єрного туризму в Україні є однією з ключових складових створення інклюзивного та соціально справедливого суспільства. Безбар'єрність у туризмі передбачає забезпечення рівного доступу до всіх туристичних послуг і об'єктів для всіх категорій населення, включаючи людей з інвалідністю, літніх громадян, сім'ї з дітьми, маломобільні групи та осіб з тимчасовими обмеженими можливостями. Ефективна реалізація цих принципів неможлива без чітко структурованої та всебічно розвиненої нормативно-правової бази, яка регламентує правові, технічні, організаційні та соціальні аспекти безбар'єрного туризму.

Фундаментом правового регулювання безбар'єрності є Конституція України (1996 р.), яка закріплює основні права громадян на рівність перед законом і заборону дискримінації за будь-якими ознаками, включно з станом здоров'я, віком та соціальним статусом. Статті Конституції створюють правову основу для формування політики інклюзії у всіх сферах суспільного життя, включаючи сферу туризму, визначаючи, що державні органи зобов'язані забезпечувати рівні можливості для всіх громадян, створюючи умови для повноцінного доступу до культурних, рекреаційних та туристичних послуг [21, с. 98].

Ключовим елементом безбар'єрності є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.), який встановлює обов'язки держави щодо створення сприятливих умов для життя, навчання, працевлаштування та участі в культурно-соціальних процесах людей з інвалідністю. Основні положення закону включають:

- забезпечення фізичної, інформаційної та соціальної доступності;

- створення програм підтримки для адаптації туристичної та рекреаційної інфраструктури;
- розвиток інклюзивних освітніх, культурних та спортивних програм.

Україна також ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю (2009 р.), яка визначає міжнародні стандарти рівності, доступності та недискримінації для всіх громадян. Конвенція закріплює зобов'язання держави щодо інтеграції принципів безбар'єрності в усі сфери суспільного життя, включно з туристичною індустрією.

Основою правового регулювання туристичної діяльності є Закон України «Про туризм» (1995 р.), який визначає загальні принципи організації туристичних послуг, права та обов'язки суб'єктів ринку, стандарти обслуговування туристів. Закон закладає базові положення для розвитку туристичної інфраструктури та створення комфортних умов для всіх категорій туристів. Хоча конкретні норми щодо безбар'єрності були введені пізніше через державні стандарти та підзаконні акти, цей закон є фундаментом для формування правового поля інклюзивного туризму.

Важливою складовою безбар'єрності є Державні будівельні норми (ДБН) та санітарні правила і норми (СанПіН), які регламентують:

- проектування і будівництво готелів, санаторіїв, туристичних комплексів та інших об'єктів інфраструктури;
- облаштування пандусів, ліфтів, адаптованих санвузлів та спеціалізованих маршрутів пересування;
- забезпечення безпечних умов пересування для маломобільних груп населення.

Зокрема, ДБН Б.2.2-12:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» містить вимоги щодо облаштування громадських об'єктів, у тому числі туристичних, для забезпечення доступності всім категоріям громадян, включаючи людей з інвалідністю, літніх осіб та туристів з дітьми [21, с. 99].

Розвиток безбар'єрного туризму в Україні відбувається у рамках державної політики через стратегічні та програмні документи, які визначають конкретні завдання та напрямки розвитку:

- Національна стратегія забезпечення прав людей з інвалідністю до 2030 року, яка передбачає комплекс заходів щодо адаптації туристичної інфраструктури та розвитку інклюзивних послуг;
- Державна цільова програма розвитку туризму в Україні, що включає заходи з облаштування доступних маршрутів, адаптації туристичних об'єктів і створення умов для комфортного перебування туристів з обмеженими можливостями;
- Державні програми санаторно-курортного та рекреаційного туризму, що передбачають облаштування спеціалізованих рекреаційних зон, пристосованих до потреб маломобільних груп та туристів з інвалідністю.

В той же час, Міністерства та державні органи затверджують підзаконні акти, які визначають:

- стандарти доступності туристичних об'єктів та транспортної інфраструктури;
- вимоги до обслуговування туристів з інвалідністю та маломобільних груп;
- порядок сертифікації готелів, музеїв, національних парків та культурних центрів на відповідність критеріям безбар'єрності.

Ці документи забезпечують практичну реалізацію принципів безбар'єрності, дозволяючи адаптувати туристичну інфраструктуру до потреб широкого кола користувачів.

Україна активно інтегрує міжнародні стандарти та рекомендації у сфері безбар'єрного туризму, зокрема:

- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю;
- Європейський акт доступності (European Accessibility Act);

- Рекомендації Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) щодо розвитку інклюзивного туризму.

Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами дозволяє забезпечити високий рівень доступності туристичних послуг, підвищити конкурентоспроможність українського туристичного ринку та інтегрувати Україну у міжнародний туристичний простір [2, с. 32].

Отже, нормативно-правова база України створює фундамент для формування доступного туристичного середовища, забезпечує рівні права та можливості для всіх категорій громадян, сприяє інтеграції національної туристичної індустрії у міжнародний простір та підвищує соціальну і економічну ефективність туристичного ринку. Для повноцінного розвитку безбар'єрного туризму необхідна активна державна підтримка бізнесу та інвесторів у сфері інклюзивної інфраструктури, системне навчання та підвищення кваліфікації персоналу туристичних об'єктів, а також контроль за дотриманням стандартів доступності та пропаганда принципів безбар'єрності серед громадськості та туристів.

Реалізація цих заходів дозволить Україні стати сучасною, доступною та соціально відповідальною туристичною державою, забезпечуючи право на відпочинок і подорожі для всіх громадян незалежно від їхніх фізичних можливостей чи соціального статусу.

2.2. Аналіз інфраструктури туристичних об'єктів (готелі, транспорт, музеї, культурні та природні пам'ятки) з точки зору доступності

Розвиток безбар'єрного туризму в Україні значною мірою залежить від рівня доступності основних складових туристичної інфраструктури, таких як готелі, транспортні системи, музеї, культурні та природні пам'ятки. Доступність у туристичній сфері означає створення умов, за яких туристи з різними фізичними можливостями, віком чи соціальними потребами можуть

безперешкодно користуватися послугами, пересуватися територією та отримувати повноцінний туристичний досвід.

Аналіз інфраструктури туристичних об'єктів з точки зору доступності є важливим етапом оцінювання рівня розвитку туризму в будь-якому регіоні. Туристична інфраструктура включає різноманітні об'єкти та послуги, які забезпечують комфорт, безпеку та привабливість подорожі для різних категорій відвідувачів. До основних елементів інфраструктури належать готелі та інші місця розміщення, транспортна мережа, музеї та культурні об'єкти, а також природні та історико-культурні пам'ятки. Кожен із цих елементів відіграє важливу роль у формуванні загальної доступності регіону для туристів, тому аналіз має проводитися комплексно та системно.

Першою важливою вимогою є об'єктивність оцінки. Це означає, що аналіз має базуватися на фактичних даних та перевірених джерелах інформації. Використовуються статистичні дані, результати спостережень на місцях, опитування туристів і персоналу туристичних об'єктів, а також офіційна документація та інформаційні ресурси. Об'єктивність гарантує, що висновки аналізу відображають реальний стан інфраструктури та можуть бути використані для прийняття управлінських рішень [29, с. 103].

Другою важливою вимогою є комплексність. Аналіз повинен охоплювати всі основні категорії туристичних об'єктів і враховувати різноманітні аспекти їх функціонування. Для готелів та інших місць розміщення оцінюється наявність номерів різних категорій, рівень комфорту, обладнання для людей з обмеженими фізичними можливостями, наявність додаткових послуг, таких як харчування, пральні або конференц-зали. Для транспортної інфраструктури важливо враховувати доступність різних видів транспорту, частоту і регулярність руху, маршрути, що сполучають туристичні об'єкти, умови пересування, рівень комфорту та безпеку перевезень.

Музеї, культурні та історичні об'єкти оцінюються за доступністю для відвідувачів різних категорій, наявністю інформаційних матеріалів у зручному форматі, організацією екскурсій та доступом до освітніх програм. Природні та

історико-культурні пам'ятки аналізуються з точки зору стану туристичних маршрутів, наявності інфраструктури для відпочинку, безпеки на території, інформаційного забезпечення та ознайомчих матеріалів.

Ще однією вимогою є вимірюваність оцінки. Кожен елемент інфраструктури повинен оцінюватися за чіткими критеріями та шкалою, наприклад, від 1 до 5. Це дозволяє проводити порівняння між об'єктами, регіонами або періодами часу, визначати сильні та слабкі сторони інфраструктури, а також обґрунтовано планувати заходи щодо її розвитку та вдосконалення.

Важливо також враховувати інклюзивність туристичної інфраструктури. Це означає, що аналіз має включати потреби різних категорій відвідувачів, включаючи людей з обмеженими фізичними можливостями, літніх людей, туристів із дітьми, а також осіб з особливими медичними чи дієтичними потребами. Оцінюється наявність пандусів, спеціально обладнаних туалетів, доступної інформації, адаптованих маршрутів та спеціалізованого обслуговування [29, с. 105].

Не менш важливою вимогою є безпека та комфорт туристів. Аналіз має включати оцінку умов перебування на об'єктах, наявності медичної допомоги, сигналізації, охорони, освітлення, дорожніх знаків та безпечних маршрутів пересування. Забезпечення безпеки підвищує привабливість регіону та впливає на рівень довіри туристів.

Актуальність даних є ще однією важливою вимогою. Інформація повинна відображати сучасний стан туристичної інфраструктури, враховувати нові об'єкти, зміни у доступності та розвиток регіону. Регулярне оновлення даних дозволяє проводити порівняння з попередніми періодами та визначати тенденції розвитку.

Для забезпечення порівнянності результатів методика оцінки має бути стандартизованою, що дозволяє порівнювати різні туристичні об'єкти та регіони між собою. Це сприяє визначенню найкращих практик, виявленню проблемних зон та плануванню стратегій розвитку туристичної інфраструктури.

Нарешті, аналіз інфраструктури туристичних об'єктів повинен мати практичну спрямованість. Висновки оцінки мають використовуватися для планування та вдосконалення інфраструктури, покращення умов перебування туристів, підвищення комфорту, безпеки та загальної привабливості регіону як туристичного напрямку. Лише дотримання всіх цих вимог дозволяє отримати повну, об'єктивну та корисну інформацію про доступність туристичної інфраструктури та спрямувати розвиток туризму у регіоні в ефективне та системне русло.

Готельна інфраструктура є ключовим елементом туристичного середовища. Доступні готелі повинні мати безбар'єрні входи, пандуси та ліфти, а також спеціально обладнані номери для людей з інвалідністю, включаючи адаптовані санвузли, поручні та меблі, пристосовані до потреб маломобільних туристів. Крім цього, важливим є надання інформації у доступних форматах, таких як шрифт Брайля, аудіооголошення чи відеоматеріали, а також належна підготовка персоналу готельного бізнесу для роботи з туристами з обмеженими можливостями. На сьогодні більшість готелів в Україні не відповідають вимогам безбар'єрності: адаптованих номерів недостатньо, часто відсутні пандуси та ліфти, що значно обмежує можливості туристів із особливими потребами.

Транспорт є критично важливим для доступності туристичних об'єктів. Безбар'єрний транспорт передбачає наявність міського та міжміського транспорту з низькими платформами для людей у візках, спеціально обладнаних автобусів, поїздів та таксі, а також інформаційних систем, доступних для людей із порушенням слуху та зору, наприклад, електронні табло або аудіооголошення. Важливо також облаштовувати транспортні вузли — вокзали, аеропорти та станції метро — так, щоб пересування було безпечним і зручним для всіх категорій туристів. В Україні транспортна інфраструктура частково адаптована у великих містах, однак на регіональному та міжміському рівні доступність залишається низькою, що ускладнює пересування туристів із обмеженими можливостями [29, с. 113].

Музеї, театри, виставкові центри та інші культурні заклади є важливою частиною туристичної пропозиції. Доступність у цих закладах передбачає облаштування безбар'єрних входів і маршрутів пересування, наявність санвузлів і місць для відпочинку, а також мультимедійних засобів та інформаційних матеріалів для людей з порушенням слуху або зору. Крім того, важливо проводити інтерактивні програми та екскурсії, адаптовані для маломобільних груп. На жаль, більшість музеїв та культурних центрів в Україні мають обмежену доступність: сходи без пандусів, вузькі проходи, відсутність спеціальних екскурсійних програм для людей з інвалідністю.

Природні та культурні пам'ятки є одними з основних туристичних ресурсів. Доступність передбачає облаштування спеціальних маршрутів із пандусами та тротуарами для візків, інформаційних табличок з великим шрифтом та аудіогідами, безпечних місць для відпочинку та оглядових майданчиків, а також адаптованих туристичних центрів і санвузлів. В Україні адаптація природних і культурних об'єктів для маломобільних груп перебуває на початковому етапі: часто такі об'єкти зберігаються в автентичному стані, що ускладнює доступність для туристів із обмеженими можливостями [11, с. 307].

Системний аналіз туристичної інфраструктури України показує, що рівень безбар'єрності є недостатнім. Основні проблеми включають низький рівень адаптації готелів та закладів харчування, обмежену доступність транспортних систем, недостатнє облаштування музеїв та культурних центрів, а також обмежений доступ до природних і культурних пам'яток. Водночас досвід провідних європейських країн демонструє, що комплексне впровадження стандартів доступності у всіх сферах туристичної інфраструктури дозволяє значно підвищити привабливість туристичних напрямків, залучити нові категорії туристів та забезпечити соціальну інтеграцію людей з інвалідністю та інших маломобільних груп.

Отже, для розвитку безбар'єрного туризму в Україні необхідно модернізувати готельну та транспортну інфраструктуру відповідно до міжнародних стандартів доступності, адаптувати музеї та культурні заклади,

облаштувати природні та культурні пам'ятки для маломобільних груп, запровадити систему сертифікації та контролю за безбар'єрністю туристичних об'єктів, а також навчати персонал і інформувати туристів про наявні доступні послуги. Лише комплексний підхід дозволить створити сучасний інклюзивний туристичний ринок, який відповідатиме міжнародним стандартам і задовольнятиме потреби всіх категорій туристів.

2.3. Оцінка рівня готовності українських міст і туристичних дестинацій до прийому людей з особливими потребами

Рівень готовності туристичних дестинацій до прийому людей з особливими потребами є важливим показником розвитку інклюзивного туризму та загальної доступності міської та туристичної інфраструктури. В Україні, як і в багатьох інших країнах, питання забезпечення рівних умов для всіх категорій туристів набуває все більшої актуальності, адже зростає увага до соціальної інклюзії, прав людей з обмеженими фізичними можливостями, літніх туристів та сімей з дітьми.

Перш за все, оцінка готовності міст та туристичних дестинацій починається з аналізу транспортної інфраструктури. Для людей з особливими потребами важливою є доступність громадського транспорту, наявність спеціально обладнаних автобусів, тролейбусів, метро та таксі, що відповідають стандартам доступності. Враховується стан дорожньої мережі, наявність пандусів, підйомників на переходах і зупинках, доступність парковок для людей з інвалідністю. У багатьох українських містах ця сфера ще потребує значного розвитку, оскільки доступність громадського транспорту залишається обмеженою, а обладнання існуючих маршрутів часто не відповідає міжнародним стандартам.

Другим важливим аспектом є доступність об'єктів розміщення. Готелі, хостели та апартаменти повинні мати номери, пристосовані для людей з обмеженими фізичними можливостями, включаючи наявність спеціальних

санвузлів, пандусів, ліфтів, зручних дверних проходів та систем безпеки. Крім того, важливим є рівень сервісу: персонал має бути обізнаний щодо потреб людей з особливими потребами та вміти надати відповідну допомогу. На сьогодні більшість готелів у великих українських містах частково відповідають цим вимогам, тоді як у малих містах та туристичних селах доступність залишається недостатньою [11, с. 311].

Ще одним критичним елементом є доступність культурних та туристичних об'єктів. Музеї, театри, парки, історичні пам'ятки та природні дестинації повинні бути обладнані пандусами, ліфтами, доступними туалетами, інформаційними матеріалами у доступному форматі (шрифтом Брайля, аудіогідами, субтитрами). Важливою є також наявність безпечних маршрутів для пересування, спеціальних зон для відпочинку та інфраструктури, що враховує фізичні потреби людей з обмеженими можливостями. У багатьох українських дестинаціях ця проблема залишається актуальною, особливо в об'єктах культурної спадщини, де старовинні будівлі та історичні пам'ятки часто не пристосовані для безпечного та комфортного відвідування.

Важливу роль у оцінці готовності відіграє інформаційна доступність. Туристи з особливими потребами повинні мати можливість заздалегідь отримати повну та зрозумілу інформацію про умови відвідування об'єктів, наявність необхідної інфраструктури та послуг. Це включає офіційні сайти, туристичні довідники, карти з позначенням доступних маршрутів та об'єктів, а також можливість зв'язку з адміністрацією об'єктів для уточнення деталей.

Не менш важливою складовою є соціальна та культурна інклюзія, тобто обізнаність персоналу та мешканців міст щодо потреб людей з обмеженими можливостями. Вона включає тренінги для працівників туристичної сфери, культурні та освітні програми, створення безпечного та комфортного середовища, яке сприяє активній участі всіх категорій туристів у культурному, спортивному та рекреаційному житті.

Загальна оцінка готовності українських міст і туристичних дестинацій до прийому людей з особливими потребами показує, що на сьогодні існують певні

досягнення у великих містах та популярних туристичних напрямках, зокрема у Києві, Львові, Одесі та Харкові, де частково обладнані транспортні маршрути, готелі та основні туристичні об'єкти. Проте у багатьох малих містах, селищах та сільських дестинаціях доступність залишається низькою. Це пов'язано з обмеженими фінансовими ресурсами, застарілою інфраструктурою та недостатньою увагою до інклюзивності при плануванні розвитку туризму.

Загальна оцінка готовності українських міст та туристичних дестинацій до прийому людей з особливими потребами показує, що хоча в деяких містах вживаються заходи щодо покращення доступності, загальна ситуація залишається недостатньою. Для забезпечення рівних можливостей для всіх громадян необхідно вжити комплексних заходів, включаючи:

- Розробку та впровадження стандартів доступності для всіх об'єктів інфраструктури;
- Проведення тренінгів для працівників туристичної сфери щодо обслуговування осіб з обмеженими можливостями;
- Створення інформаційних ресурсів, що забезпечують доступ до інформації для осіб з обмеженими можливостями;
- Розвиток інклюзивного туризму як важливої складової сталого розвитку туристичної галузі.

Лише за умови комплексного підходу можна забезпечити рівні можливості для всіх громадян та зробити українські міста привабливими та доступними для туристів з особливими потребами.

Таблиця 2.1. Оцінка доступності туристичних об'єктів у українських містах [11, с. 315].

Місто	Транспорт	Житло	Культурні /туристичні об'єкти	Інформаційна доступність	Освітня та соціальна інклюзія	Коментар
Київ	3/5	4/5	3/5	3/5	4/5	Метро та деякі об'єкти оснащені ліфтами та

						пандусами; інформаційні ресурси частково доступні
Львів	2/5	3/5	2/5	2/5	3/5	Старе місто має вузькі вулиці та обмежену доступність культурних пам'яток
Харків	3/5	3/5	3/5	2/5	3/5	Деякі готелі та музеї обладнані для людей з обмеженими можливостями
Одеса	3/5	3/5	2/5	2/5	3/5	Доступність у центральної частині міста краща, ніж у старій частині
Чернівці	2/5	2/5	2/5	2/5	2/5	Обмежена інфраструктура, мало об'єктів із адаптацією для людей з особливими потребами
Вінниця	3/5	3/5	3/5	2/5	3/5	Частково доступний транспорт та туристичні об'єкти, обмежена інформаційна підтримка
Івано- Франківс ьк	2/5	3/5	2/5	2/5	3/5	Доступність туристичних об'єктів та транспорту обмежена; кілька готелів та музеїв обладнані для людей з

						особливими потребами
--	--	--	--	--	--	-------------------------

Пояснення до таблиці:

- Оцінка (1–5): 1 — низький рівень доступності, 5 — повна доступність.
- Транспорт: наявність спеціально обладнаного транспорту, пандусів, ліфтів, парковок.
- Житло: наявність готелів з номерами для людей з обмеженими можливостями.
- Культурні/туристичні об'єкти: доступність музеїв, парків, історичних пам'яток.
- Інформаційна доступність: наявність карт, сайтів, інформаційних матеріалів у доступному форматі.
- Освітня та соціальна інклюзія: підготовка персоналу, рівень обізнаності щодо потреб туристів з особливими потребами [15, с. 152].

Для підвищення рівня готовності українських міст до прийому людей з особливими потребами необхідно впроваджувати комплексні заходи: модернізацію транспортної та туристичної інфраструктури, адаптацію готелів та культурних об'єктів, створення доступної інформації, підвищення обізнаності персоналу та громадськості, а також законодавче та фінансове стимулювання розвитку інклюзивного туризму. Лише системний підхід дозволить забезпечити рівні умови для всіх категорій туристів та підвищити привабливість України як сучасної, доступної та комфортної туристичної дестинації.

2.4. Проблеми впровадження інклюзивного туризму в Україні

Інклюзивний туризм, який передбачає доступність туристичної інфраструктури для всіх категорій громадян, включаючи людей з обмеженими фізичними можливостями, літніх туристів, батьків з маленькими дітьми та інші групи з особливими потребами, є важливою складовою розвитку сучасного туристичного сектору. В Україні питання впровадження інклюзивного туризму

набуває все більшої актуальності, проте його розвиток стикається з низкою проблем, що обмежують ефективність цього процесу.

Однією з основних проблем є обмежена доступність громадського транспорту для людей з особливими потребами. Багато маршрутів не обладнані спеціальними пандусами, ліфтами чи низькопідлоговими автобусами. Особливо складною є ситуація в старих частинах міст, де вузькі вулиці, відсутність пандусів і обмежений простір для пересування ускладнюють використання громадського транспорту. Це створює значні перешкоди для туристів з обмеженими фізичними можливостями та знижує привабливість регіонів для інклюзивного туризму [9, с. 406].

Ще однією суттєвою проблемою є недостатня кількість готелів, хостелів та апартаментів, адаптованих для потреб людей з обмеженими можливостями. У більшості міст лише окремі заклади мають пандуси, спеціальні санвузли, ліфти та обладнані номери. В багатьох малих містах та туристичних селищах адаптовані об'єкти практично відсутні, що обмежує можливості для комфортного перебування туристів з особливими потребами.

Багато музеїв, історичних будівель, парків та природних пам'яток в Україні не пристосовані для відвідування людьми з обмеженими можливостями. Відсутність пандусів, ліфтів, тактильних плиток, аудіогідів та доступних інформаційних матеріалів ускладнює доступ до культурної та природної спадщини. Особливо актуальною ця проблема є для старовинних міст та об'єктів культурної спадщини, де архітектурні особливості не дозволяють легко впровадити сучасні стандарти доступності.

Ще однією проблемою є обмежена наявність інформаційних ресурсів, які дозволяють туристам з особливими потребами планувати подорожі. На сьогодні недостатньо сайтів, карт, довідників та мобільних застосунків, які б надавали інформацію про доступність готелів, транспортних маршрутів та туристичних об'єктів. Відсутність такої інформації знижує рівень комфорту та безпеки під час подорожей.

Важливим фактором є низький рівень підготовки персоналу туристичної сфери щодо обслуговування людей з особливими потребами. У багатьох готелях, музеях, туристичних агенціях та транспортних компаніях персонал не має спеціальної підготовки, що ускладнює надання послуг і знижує рівень інклюзивності.

Таблиця 2.2. Проблеми впровадження інклюзивного туризму в Україні [9]

Проблема	Опис проблеми	Вплив на розвиток інклюзивного туризму
Недостатня доступність транспортної інфраструктури	Відсутність пандусів, ліфтів, низькопідлогових автобусів; старі маршрути та вузькі вулиці ускладнюють пересування	Ускладнює пересування туристів з обмеженими фізичними можливостями, знижує комфорт та безпеку
Недостатня адаптація об'єктів розміщення	Готелі та апартаменти не обладнані спеціальними санвузлами, пандусами, ліфтами та номерами для людей з особливими потребами	Обмежує можливості комфортного перебування та зменшує вибір доступного житла
Обмежена доступність культурних і природних об'єктів	Музеї, театри, історичні будівлі та природні пам'ятки часто не пристосовані для відвідування людей з особливими потребами	Туристи не можуть відвідувати ключові об'єкти, що знижує привабливість регіону
Низька інформаційна доступність	Відсутність карт, сайтів, довідників та мобільних застосунків з інформацією про доступність об'єктів	Туристи не можуть планувати подорожі та оцінювати зручність маршрутів

Недостатня обізнаність та підготовка персоналу	Персонал готелів, музеїв та транспортних компаній не має спеціальної підготовки щодо обслуговування людей з обмеженими можливостями	Знижує якість обслуговування та рівень комфорту туристів
Економічні та фінансові обмеження	Високі витрати на модернізацію об'єктів, встановлення ліфтів, пандусів та навчання персоналу	Малим містам і регіонам складно впроваджувати інклюзивну інфраструктуру
Відсутність законодавчих та нормативних стимулів	Недостатня реалізація стандартів доступності, слабкий контроль за їх виконанням	Процес створення доступної інфраструктури уповільнюється

Впровадження інклюзивного туризму потребує значних фінансових вкладень у модернізацію об'єктів, обладнання пандусів, ліфтів, спеціальних санвузлів, а також навчання персоналу. Багато малих міст і регіонів не мають достатніх ресурсів для впровадження таких змін, що створює нерівномірний розвиток інклюзивного туризму в Україні.

Незважаючи на існування окремих нормативних актів щодо доступності об'єктів для людей з інвалідністю, їх виконання часто є неповним. Відсутність чітких стандартів та контролю за їх дотриманням уповільнює процес створення доступної інфраструктури для туристів з особливими потребами.

Таблиця 2.3. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні [7]

Перспектива	Заходи для реалізації	Очікувані результати	Приклади міст/об'єктів
-------------	-----------------------	----------------------	------------------------

Розвиток доступного транспорту	Модернізація громадського транспорту; встановлення пандусів, ліфтів, низькопідлогових автобусів; створення безбар'єрних маршрутів до туристичних об'єктів	Покращення пересування людей з обмеженими можливостями; підвищення комфорту та безпеки туристів	Київ (метро, автобуси), Львів (низькопідлогові трамваї), Одеса (пристані та маршрути до пляжів)
Адаптація об'єктів розміщення	Обладнання готелів та апартаментів спеціальними номерами, санвузлами, пандусами та ліфтами; сертифікація готелів щодо інклюзивності	Збільшення вибору комфортного житла для туристів з особливими потребами; підвищення рівня сервісу	Київ (Kharkiv Palace Hotel), Львів (готель «Дністер»), Івано-Франківськ (готелі у центрі міста)
Доступність культурних і природних об'єктів	Встановлення пандусів та ліфтів у музеях і театрах; створення безпечних маршрутів у парках та історичних зонах; наявність аудіогідів та тактильних матеріалів	Можливість відвідування музеїв, пам'яток та парків усіма категоріями туристів; підвищення привабливості DESTINATION	Київ (Національний музей історії), Львів (Львівський національний музей), Одеса (Одеський художній музей)
Підвищення інформаційної доступності	Створення сайтів, карт, довідників та мобільних застосунків з інформацією про доступність об'єктів; надання інформації шрифтом Брайля та аудіоформатах	Туристи можуть планувати подорожі з урахуванням своїх потреб; підвищення автономності туристів	Київ (туристичні портали), Львів (карти для маломобільних туристів), Чернівці (мобільні довідники)

Підготовка персоналу та підвищення обізнаності	Проведення тренінгів для працівників готелів, музеїв, транспортних компаній; інформаційні кампанії для мешканців та бізнесу	Підвищення якості обслуговування; зростання рівня інклюзії; формування позитивного іміджу міст	Київ (гід-практикуми), Львів (тренінги для готельного персоналу)
Законодавча та фінансова підтримка	Впровадження стандартів доступності; державні та місцеві стимули; гранти та субсидії для модернізації об'єктів	Прискорення розвитку інклюзивного туризму; забезпечення рівних можливостей для всіх; залучення інвестицій	Всі міста України через місцеві програми підтримки та Державну програму «Доступний туризм»
Розвиток інклюзивного туризму в малих містах та регіонах	Інвестування у малу туристичну інфраструктуру; створення доступних маршрутів та об'єктів; просування регіонального туризму	Збільшення туристичного потоку у регіони; підвищення привабливості країни як туристичного напрямку	Івано-Франківськ (туристичні маршрути Карпат), Вінниця (пішохідні маршрути та парки), Чернівці (історичні маршрути)
Використання сучасних технологій	Впровадження мобільних додатків для навігації, VR-турів, онлайн-бронювання адаптованих об'єктів	Зручність планування подорожей; залучення нових категорій туристів;	Київ (VR-тури по музеях), Львів (мобільні навігатори), Одеса (онлайн-

		підвищення автономності	бронювання доступних готелів)
Популяризація інклюзивного туризму	Проведення фестивалів, заходів, освітніх кампаній; співпраця з міжнародними організаціями	Підвищення обізнаності туристів та місцевих мешканців; формування позитивного іміджу країни	Київ (фестиваль доступного туризму), Львів (інклюзивні культурні події), Івано-Франківськ (щорічні туристичні ярмарки)

Отже, впровадження інклюзивного туризму в Україні стикається з комплексом проблем, які включають технічні, економічні, соціальні та інформаційні бар'єри. Для подолання цих перешкод необхідний комплексний підхід, який включає модернізацію транспортної та туристичної інфраструктури, адаптацію об'єктів розміщення та культурних об'єктів, підвищення інформаційної доступності та рівня підготовки персоналу, а також впровадження ефективних законодавчих і фінансових стимулів. Лише системне вирішення цих проблем дозволить створити інклюзивне туристичне середовище, доступне для всіх категорій громадян, та підвищити конкурентоспроможність України як сучасної туристичної дестинації.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЕЗБАР'ЄРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Державні та громадські ініціативи у сфері створення доступного туристичного середовища

Створення доступного туристичного середовища в Україні є одним із ключових напрямів державної політики у сфері туризму та соціальної інклюзії. Інклюзивний туризм передбачає рівні умови для всіх категорій громадян, включаючи людей з обмеженими фізичними можливостями, літніх туристів, сім'ї з дітьми та інші групи з особливими потребами. Доступність туристичної інфраструктури не лише забезпечує соціальну справедливість, але й сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни на міжнародному туристичному ринку, формуванню позитивного іміджу держави та залученню нових категорій туристів, що у свою чергу стимулює розвиток економіки, створює робочі місця та підвищує загальний рівень соціальної відповідальності туристичної галузі.

Одним із основних напрямів державних ініціатив є розробка та впровадження нормативних стандартів доступності об'єктів туристичної інфраструктури. Міністерство економіки України, Міністерство соціальної політики та Міністерство культури та інформаційної політики активно працюють над створенням комплексних нормативних документів, які визначають обов'язкові вимоги до доступності готелів, ресторанів, туристичних маршрутів, транспортних засобів, музеїв, театрів та інших культурних об'єктів. Ці стандарти передбачають встановлення пандусів, ліфтів, низькопідлогового транспорту, спеціально обладнаних санвузлів у готелях, доступних номерів, тактильних та аудіоінформаційних матеріалів, а також інформаційних систем, що дозволяють людям з порушенням зору та слуху комфортно користуватися туристичною інфраструктурою. Реалізація таких стандартів забезпечує не тільки фізичну доступність, але й сприяє формуванню безпечного та комфортного середовища для всіх категорій туристів [10, с. 202].

Ще одним важливим напрямом є державне фінансування та стимулювання модернізації туристичної інфраструктури. Держава надає цільові субсидії, гранти та інші фінансові інструменти для адаптації готелів, культурних та природних об'єктів для потреб людей з обмеженими можливостями. Такі заходи включають встановлення ліфтів та пандусів, обладнання спеціальних санвузлів, облаштування безпечних маршрутів у туристичних зонах, модернізацію транспорту та підвищення рівня сервісу в готельній сфері. Особлива увага приділяється малим та середнім містам, де інфраструктура традиційно обмежена, що дозволяє вирівняти рівень доступності туристичних об'єктів по всій країні та забезпечити рівні умови для всіх туристів.

Важливою ініціативою є створення комплексної інформаційної бази для туристів з особливими потребами. Державні органи активно підтримують розробку онлайн-платформ, мобільних додатків, інтерактивних карт та довідників, що інформують про доступність об'єктів, маршрути пересування та сервіси для людей з обмеженими можливостями. Це дозволяє туристам заздалегідь планувати свої подорожі, обирати об'єкти, які відповідають їхнім потребам, та максимально автономно організовувати відпочинок. Крім того, інформаційні ресурси включають аудіогіди, матеріали шрифтом Брайля, субтитровані відеоматеріали та онлайн-консультації, що забезпечує повний спектр доступності та підвищує якість туристичного досвіду [10, с. 207].

Особлива увага приділяється підготовці та підвищенню кваліфікації персоналу туристичної сфери. Державні програми передбачають проведення навчальних тренінгів для працівників готелів, транспортних компаній, музеїв, туристичних агентств та організацій, що займаються культурними заходами. Метою цих тренінгів є підвищення рівня обізнаності щодо потреб людей з обмеженими можливостями, розвиток навичок надання послуг, що відповідають міжнародним стандартам інклюзивності, а також формування культури ввічливості та поваги до всіх категорій туристів. Додатково проводяться інформаційні кампанії та освітні заходи для місцевих мешканців з метою формування толерантного та інклюзивного середовища.

Ще одним важливим аспектом є законодавче та нормативне забезпечення інклюзивного туризму. В Україні впроваджуються державні програми та ініціативи, спрямовані на створення стимулів для підприємств та організацій, які адаптують свою інфраструктуру для людей з обмеженими можливостями. До таких стимулів належать податкові пільги, гранти, субсидії та державні програми підтримки, що дозволяють фінансово забезпечити модернізацію об'єктів та створити сталі умови для розвитку інклюзивного туризму.

Окремим напрямом є співпраця з міжнародними організаціями та адаптація передового досвіду. Україна активно співпрацює з міжнародними інституціями, такими як Європейський Союз, ЮНЕСКО, ВООЗ та організації, що спеціалізуються на розвитку доступного туризму. Ця співпраця дозволяє впроваджувати міжнародні стандарти, залучати інвестиції та адаптувати найкращі практики у сфері інклюзивного туризму. Завдяки цьому реалізація державних ініціатив відбувається на високому рівні та забезпечує відповідність світовим нормам доступності.

Завдяки державним ініціативам в Україні вже спостерігається значне покращення умов для інклюзивного туризму. У великих містах, таких як Київ, Львів, Одеса, Харків та Івано-Франківськ, активно модернізуються готелі, транспорт, музеї та туристичні маршрути для людей з особливими потребами. Водночас продовжується робота над створенням доступної інфраструктури у малих містах та регіонах, підвищенням рівня обізнаності персоналу та забезпеченням фінансової підтримки [22, с. 121].

Державні ініціативи у сфері створення доступного туристичного середовища є комплексними та багаторівневими. Вони охоплюють нормативне регулювання, модернізацію інфраструктури, підготовку персоналу, інформаційну підтримку та міжнародну співпрацю. Реалізація цих ініціатив спрямована на формування рівних умов для всіх туристів, розвиток інклюзивного туризму, підвищення соціальної відповідальності та покращення міжнародного іміджу України як сучасної, доступної та комфортної туристичної держави.

Громадські ініціативи є невід'ємною частиною розвитку інклюзивного туризму в Україні. У сучасних умовах розвитку туристичної галузі все більшу роль відіграють саме неурядові організації, волонтерські рухи, соціально відповідальний бізнес та окремі активні громадяни, які прагнуть зробити туристичну інфраструктуру доступною для всіх категорій громадян, включаючи людей з обмеженими фізичними можливостями, осіб з порушеннями зору або слуху, літніх туристів, батьків з маленькими дітьми та інших маломобільних осіб. Ці ініціативи не лише доповнюють державні програми, а й часто стають каталізатором швидких змін у галузі, особливо у тих регіонах, де державна підтримка є обмеженою.

Одним із ключових напрямів діяльності громадських організацій є моніторинг та оцінка доступності туристичної інфраструктури. Волонтери та активісти систематично перевіряють готелі, хостели, апартаменти, громадський транспорт, музеї, театри, культурні та природні об'єкти на відповідність вимогам доступності. У своїх перевірках вони оцінюють наявність пандусів, ліфтів, спеціальних санвузлів, адаптованих номерів у готелях, тактильних плиток, аудіогідів та інформаційних матеріалів у доступному форматі. Результати таких перевірок публікуються у відкритому доступі на веб-порталах, у соціальних мережах та мобільних додатках, що дозволяє туристам планувати подорожі з урахуванням власних потреб та підвищує рівень автономності під час поїздок. Цей напрямок діяльності стимулює власників об'єктів модернізувати інфраструктуру, підвищувати стандарти обслуговування та формує відповідальність бізнесу за створення доступного середовища [22, с. 127].

Ще одним важливим напрямом є створення інформаційних ресурсів та цифрових платформ, що дозволяють туристам отримувати актуальну інформацію про доступність об'єктів. Громадські організації розробляють інтерактивні карти міст та туристичних регіонів, мобільні застосунки для навігації маломобільних груп населення, онлайн-довідники з інформацією про доступні готелі, ресторани, культурні та природні об'єкти. Такі ресурси містять детальну інформацію про наявність пандусів, ліфтів, спеціальних санвузлів,

аудіогідів, тактильних матеріалів у музеях, субтитрованих відеоматеріалів і навіть відеооглядів об'єктів. Цей напрямок значно підвищує рівень інформаційної доступності туристичних послуг та дозволяє туристам з обмеженими можливостями планувати поїздки максимально автономно та безпечно.

Велике значення мають освітні та просвітницькі програми, організовані громадськими організаціями. Вони включають проведення семінарів, тренінгів та воркшопів для працівників готелів, транспортних компаній, музеїв, туристичних агентств, а також для волонтерів і широкої громадськості. Основна мета таких заходів — підвищення обізнаності щодо потреб людей з особливими потребами, розвиток навичок надання якісних та ввічливих послуг, формування культури інклюзії та соціальної відповідальності. Крім цього, організовуються тематичні фестивалі, флешмоби, культурні та спортивні заходи, які популяризують доступний туризм серед широкого кола громадян і стимулюють зацікавленість місцевих мешканців у розвитку інклюзивної інфраструктури.

Особливу увагу громадські організації приділяють співпраці з місцевими громадами, органами влади та бізнесом. Це включає розробку доступних туристичних маршрутів, благоустрій парків та скверів, облаштування пляжів, доступних зон у культурних закладах, а також підтримку малих готелів і кафе у впровадженні інклюзивних стандартів. Такі партнерства дозволяють ефективно поєднувати ресурси громадських організацій, бізнесу та місцевих адміністрацій для досягнення спільної мети — створення комфортного, безбар'єрного та інклюзивного туристичного середовища [36, с. 68].

Важливим напрямом діяльності є експертна підтримка законодавчих та державних ініціатив. Громадські організації беруть активну участь у розробці рекомендацій, консультацій та законодавчих пропозицій щодо підвищення доступності туристичної інфраструктури. Вони надають експертні оцінки, здійснюють контроль за виконанням норм доступності та виступають у ролі посередників між державними органами, бізнесом і громадськістю. Це сприяє

ефективнішій реалізації державних програм та забезпечує відповідність впроваджуваних заходів реальним потребам туристів з особливими потребами.

Окремим напрямом є використання сучасних технологій та інновацій. Громадські організації впроваджують мобільні застосунки для навігації маломобільних груп, VR-тури по музеях та культурних об'єктах, онлайн-сервіси для бронювання адаптованих номерів у готелях, системи інтерактивної навігації у великих містах та туристичних зонах. Це дозволяє не лише залучати нові категорії туристів, а й підвищувати рівень автономності та безпеки під час подорожей.

Завдяки активній роботі громадських організацій в Україні вже спостерігаються позитивні зміни: у великих містах, таких як Київ, Львів, Одеса, Харків, Івано-Франківськ та Вінниця, частково модернізовані готелі, культурні об'єкти та транспортні маршрути. Водночас ці ініціативи охоплюють і маломіські та регіональні центри, де державна підтримка є обмеженою, що сприяє рівномірному розвитку інклюзивного туризму по всій країні.

Таким чином, громадські ініціативи є ключовим чинником у створенні доступного туристичного середовища в Україні. Вони доповнюють державні програми, стимулюють розвиток бізнесу, підвищують обізнаність суспільства, формують культуру інклюзії та створюють умови для соціальної відповідальності. Завдяки активності громадських організацій країна поступово рухається до формування сучасного інклюзивного туристичного середовища, доступного для всіх категорій громадян, що підвищує її привабливість як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичному ринку.

3.2. Використання інноваційних технологій для підвищення доступності туристичних послуг (цифрові карти, мобільні застосунки, віртуальні тури)

У сучасному світі розвиток цифрових технологій і інноваційних рішень відкриває широкі можливості для створення доступного туристичного

середовища, що дозволяє забезпечити комфорт і безпеку для всіх категорій туристів. Особливо важливим це стає для людей з обмеженими фізичними можливостями, літніх туристів, осіб із порушенням зору або слуху, а також сімей із маленькими дітьми, для яких пересування та користування туристичною інфраструктурою може бути ускладненим. Інноваційні технології допомагають долати ці бар'єри та роблять туристичний досвід більш автономним, зручним і безпечним.

Одним із основних інструментів підвищення доступності туристичних послуг є цифрові карти та інтерактивні навігаційні системи. Ці технології дозволяють туристам заздалегідь планувати маршрути з урахуванням доступності об'єктів, враховуючи наявність пандусів, ліфтів, спеціальних санвузлів, низькопідлогового транспорту, безпечних переходів і зон відпочинку. Цифрові карти також можуть включати інформацію про доступність культурних, історичних і природних пам'яток, а інтерактивні маршрути дозволяють будувати оптимальний шлях з урахуванням потреб кожного туриста. Завдяки таким системам люди з обмеженими фізичними можливостями можуть самостійно пересуватися містом чи туристичним маршрутом без додаткової допомоги, що значно підвищує рівень автономності та впевненості під час подорожей.

Інтерактивні карти часто інтегруються з мобільними застосунками, GPS-навігаторами та платформами онлайн-бронювання, що дозволяє одночасно отримувати інформацію про маршрути, готелі, транспорт і об'єкти дозвілля. Крім того, цифрові карти можуть включати фотозвіти та відеоогляди об'єктів, що допомагає туристам оцінити умови доступності ще до фактичного відвідування [41, с. 388].

Мобільні застосунки стали одним із найбільш ефективних інструментів у сфері інклюзивного туризму. Вони дозволяють туристам отримувати актуальну інформацію про доступність об'єктів у режимі реального часу, включаючи готелі, ресторани, музеї, транспортні маршрути та природні об'єкти. Мобільні застосунки можуть надавати можливість онлайн-бронювання адаптованих номерів у готелях, замовлення супроводу гідів або спеціальних транспортних

послуг, а також відображати інформацію про рівень доступності конкретних маршрутів.

Крім того, сучасні додатки оснащуються аудіогідами, субтитрованими відео, текстовими інструкціями та інтерактивними оглядами об'єктів, що робить інформацію доступною для людей із порушеннями зору або слуху. Деякі застосунки пропонують можливість спілкування в чаті з консультантами або іншими туристами, що дозволяє отримувати поради щодо доступності об'єктів та сервісів у реальному часі.

Віртуальні тури та технології віртуальної реальності (VR) є революційним інструментом для людей, які не можуть відвідати об'єкт фізично. VR-тури дозволяють ознайомитися з музеями, історичними будівлями, культурними центрами та природними пам'ятками, «прогулятися» територією, переглянути експозиції та оцінити інфраструктуру, включаючи доступність пандусів, ліфтів і санвузлів.

Такі технології не тільки забезпечують доступність для туристів із обмеженими можливостями, а й дозволяють планувати поїздки з максимальною ефективністю. Турист може заздалегідь вибрати об'єкти для відвідування, оцінити умови пересування та підготуватися до подорожі, що підвищує комфорт і зменшує ризик непередбачених ситуацій. Крім того, VR-технології активно використовуються у музеях та культурних закладах для створення інтерактивних експозицій, які можуть відвідувати туристи з будь-якими фізичними можливостями [41, с. 391].

Створення онлайн-платформ і баз даних доступності туристичних об'єктів дозволяє централізовано збирати інформацію про рівень доступності готелів, музеїв, транспортних маршрутів, парків та історичних пам'яток. Подібні платформи містять рейтинги за рівнем доступності, відгуки користувачів, рекомендації щодо оптимальних маршрутів та інформацію про спеціальні послуги для людей з обмеженими фізичними можливостями.

Такі ресурси дозволяють туристам оцінювати рівень доступності об'єктів ще до поїздки, планувати маршрути з урахуванням власних потреб і

використовувати адаптовані сервіси. Вони також надають інструменти для збору зворотного зв'язку, що дозволяє адміністраціям і власникам об'єктів оперативно вдосконалювати інфраструктуру.

Інноваційні технології активно інтегруються як у державні програми, так і у діяльність громадських організацій. Державні ініціативи використовують цифрові карти, мобільні застосунки та онлайн-платформи для популяризації інклюзивного туризму та створення доступних маршрутів. Громадські організації застосовують VR-тури та інтерактивні ресурси для оцінки доступності об'єктів та підвищення обізнаності туристів. Таке комплексне впровадження дозволяє забезпечувати сталі результати у розвитку інклюзивного туризму та створювати середовище, доступне для всіх категорій туристів.

Використання інноваційних технологій дозволяє:

- Підвищити автономність і безпеку туристів з обмеженими можливостями;
- Планувати маршрути з урахуванням індивідуальних потреб;
- Забезпечити доступність інформації у різних форматах: аудіо, відео, текст, VR;
- Сприяти соціальній інклюзії та залученню нових категорій туристів;
- Підвищити конкурентоспроможність туристичної галузі на національному та міжнародному рівні.

Таблиця 3.1. Використання інноваційних технологій для підвищення доступності туристичних послуг [41, с. 393].

Вид технології	Функції та можливості	Приклади застосування в Україні	Очікуваний ефект для туристів
Цифрові карти та інтерактивні навігаційні системи	Відображення доступних маршрутів, пандусів, ліфтів,	Інтерактивні карти Києва, Львова та Одеси з позначенням	Планування маршрутів з урахуванням фізичних потреб;

	санвузлів; оптимізація пересування по місту або туристичній зоні	доступних об'єктів	підвищення автономності пересування
Мобільні застосунки	Інформація про доступні готелі, ресторани, музеї; онлайн-бронювання адаптованих номерів; аудіо- та відеогіди; субтитри	Додатки «Accessible UA», «Доступний туризм України», туристичні застосунки Львова та Києва	Автономне планування поїздок; отримання актуальної інформації про об'єкти та сервіси; зручність пересування
Віртуальні тури (VR)	Ознайомлення з туристичними об'єктами та музеями дистанційно; оцінка інфраструктури; інтерактивний досвід	VR-тури Національного музею історії України, Львівських музеїв та природних парків Карпат	Можливість відвідувати об'єкти без фізичної присутності; оцінка умов доступності до реального візиту
Онлайн- платформи та бази даних	Централізована інформація про доступність об'єктів; рейтинги за рівнем доступності; відгуки користувачів	Платформи «Accessible UA», сайти туристичних організацій Львова, Києва та Одеси	Зручний пошук доступних об'єктів; отримання рекомендацій та оцінок; планування

			безпечних маршрутів
Інтерактивні інформаційні стенди та QR-коди	Надають інформацію про доступність об'єкта; аудіогіди, відео та текстові матеріали на місці	Інтерактивні стенди у музеях Києва та Львова, QR-коди у культурних закладах	Можливість отримати інформацію без допомоги персоналу; доступність для людей з порушенням зору або слуху
GPS-навігація та системи супроводу	Супровід та навігація для туристів з обмеженими можливостями; інтеграція з цифровими картами та застосунками	Навігаційні системи для маломобільних груп у Києві та Львові	Полегшення пересування, підвищення безпеки та впевненості туристів
Інтеграція технологій у державні та громадські ініціативи	Підтримка цифрових платформ, VR-турів, мобільних застосунків; популяризація інклюзивного туризму	Програми Міністерства культури та соціальних ініціатив, проекти громадських організацій	Комплексний розвиток доступного туризму; підвищення обізнаності туристів; формування інклюзивного середовища

Отже, інноваційні технології — цифрові карти, мобільні застосунки, VR-тури, інтерактивні платформи та бази даних — стають невід’ємним інструментом розвитку доступного та інклюзивного туризму. Вони забезпечують автономність туристів, дозволяють планувати поїздки з урахуванням індивідуальних потреб, підвищують безпеку та комфорт подорожей, сприяють інтеграції маломобільних груп населення у туристичний процес та підвищують привабливість України як сучасного, доступного та технологічно прогресивного туристичного напрямку.

3.3. Роль місцевих громад та бізнесу у розвитку інклюзивного туризму

Місцеві громади відіграють дуже важливу роль у розвитку інклюзивного туризму, оскільки саме вони безпосередньо займаються організацією і підтримкою туристичної інфраструктури на своїх територіях. Від їхньої активності залежить, наскільки комфортно та безпечно люди з обмеженими фізичними можливостями, літні туристи або сім’ї з маленькими дітьми зможуть подорожувати та відвідувати культурні, історичні та природні об’єкти.

Одним із головних напрямів роботи місцевих громад є планування і облаштування доступної інфраструктури. Це включає встановлення пандусів та ліфтів у громадських будівлях і готелях, облаштування спеціальних санвузлів, низькопідлогового транспорту та безпечних пішохідних зон. Також громади займаються облаштуванням туристичних маршрутів, парків, скверів та природних об’єктів так, щоб пересування людей з обмеженими можливостями було максимально зручним і безпечним [13, с. 88].

Місцеві громади підтримують бізнес, який адаптує свої послуги для потреб маломобільних туристів. Вони проводять консультації, надають поради та фінансову підтримку для готелів, ресторанів і туристичних компаній, щоб ті могли модернізувати свої об’єкти та впровадити інклюзивні стандарти обслуговування. Така підтримка дозволяє розвивати соціально відповідальний бізнес і залучати нових туристів.

Ще одним важливим напрямом є інформаційна та освітня діяльність. Місцеві громади організовують семінари, тренінги, воркшопи для працівників туристичної сфери, проводять просвітницькі кампанії для мешканців та туристів, а також тематичні фестивалі і культурні заходи. Це допомагає підвищити обізнаність людей про потреби маломобільних туристів, формує культуру інклюзії і толерантності, а також стимулює розвиток інклюзивного середовища.

Місцеві громади також координують співпрацю з державними органами та громадськими організаціями, допомагаючи реалізовувати державні програми щодо доступності туристичної інфраструктури, залучати гранти та фінансування, а також контролювати дотримання стандартів доступності. Така співпраця дозволяє комплексно розвивати інклюзивний туризм і забезпечує сталість позитивних змін.

Важливою сферою роботи громад є створення та популяризація локальних туристичних маршрутів, зручних для людей з обмеженими можливостями. Це доступні пішохідні та велосипедні маршрути, туристичні стежки в парках і природних заповідниках, а також маршрути до культурних і історичних об'єктів, де враховані потреби всіх категорій туристів. Такі маршрути допомагають розвивати внутрішній туризм і популяризувати місцеві об'єкти.

Активна участь громад сприяє соціальній інтеграції і підвищенню якості життя місцевих мешканців. Безбар'єрні об'єкти та сервіси потрібні не лише туристам, а й людям, які живуть у містах та селах. Це створює комфортне і безпечне середовище, стимулює громадську активність і формує соціально відповідальне та інклюзивне суспільство [19, с. 376].

Отже, місцеві громади виконують важливу роль у розвитку інклюзивного туризму. Вони планують і модернізують інфраструктуру, підтримують бізнес, проводять освітні та інформаційні заходи, координують взаємодію з державою та громадськими організаціями, розвивають локальні маршрути та сприяють соціальній інтеграції. Завдяки активності громад створюється комфортне, безпечне та доступне середовище для туристів з різними потребами, що сприяє

розвитку внутрішнього туризму та формує сучасне інклюзивне суспільство в Україні.

Бізнес відіграє важливу роль у розвитку інклюзивного туризму, оскільки саме приватні компанії забезпечують туристам послуги, створюють умови для комфортного перебування і формують стандарти обслуговування. Від активності бізнесу залежить, наскільки зручно та безпечно людям з обмеженими фізичними можливостями, літнім туристам, сім'ям із маленькими дітьми або маломобільним групам подорожувати та відвідувати культурні, історичні і природні об'єкти.

Одним із основних напрямів роботи бізнесу є модернізація інфраструктури та створення безбар'єрних об'єктів. Це включає облаштування готелів, ресторанів, кафе та розважальних закладів пандусами, ліфтами, низькопідлоговими зонами, встановлення просторих номерів і спеціальних санвузлів, а також створення зручних умов для пересування всередині об'єктів і на прилеглої території. Такі зміни підвищують комфорт і безпеку туристів і сприяють залученню нових клієнтів.

Бізнес також займається розробкою інклюзивних послуг, щоб забезпечити доступність для всіх категорій туристів. Це може бути надання супроводу або додаткових сервісів, використання адаптованого транспорту, наявність аудіо- та відеогідів, субтитрів, онлайн-ресурсів для планування поїздок. Завдяки цьому туристи можуть самостійно планувати подорожі і користуватися послугами без обмежень [14, с. 26].

Ще одним важливим аспектом є підвищення кваліфікації персоналу. Бізнес проводить навчання працівників щодо інклюзивного обслуговування, правил безпечного пересування туристів та формує культуру толерантності. Професійний персонал робить відвідування об'єктів комфортним і приємним для всіх категорій туристів.

Бізнес також активно співпрацює з місцевими громадами та громадськими організаціями, беручи участь у створенні доступних туристичних маршрутів, облаштуванні парків, культурних і історичних об'єктів, а також у підтримці

просвітницьких кампаній. Така взаємодія дозволяє враховувати потреби туристів на практиці і робить послуги більш ефективними.

Крім того, розвиток інклюзивного туризму дає бізнесу соціальні та репутаційні вигоди. Компанії отримують позитивний імідж соціально відповідальних, залучають більше туристів, підтримують економічний розвиток регіонів і сприяють формуванню сучасного та доступного туристичного середовища.

Отже, бізнес у розвитку інклюзивного туризму виконує кілька ключових функцій: модернізує інфраструктуру, розробляє інклюзивні послуги, навчає персонал, співпрацює з громадами та організаціями, підвищує свою соціальну відповідальність і репутацію. Завдяки його участі створюється комфортне і безпечне середовище для туристів з різними потребами, покращується якість послуг і формується сучасний інклюзивний туристичний сектор.

3.4. Сучасні тенденції розвитку доступного туризму в Україні

Доступний туризм в Україні сьогодні набуває особливої актуальності. Він спрямований на забезпечення комфортного та безпечного відпочинку для всіх категорій туристів, включаючи людей з обмеженими фізичними можливостями, літніх людей, батьків із маленькими дітьми, а також інших маломобільних груп населення. Сучасні тенденції розвитку доступного туризму в Україні характеризуються багатьма напрямками, що охоплюють як інфраструктурні зміни, так і цифровізацію, підвищення кваліфікації персоналу, розвиток маршрутів, співпрацю різних секторів та просвітницькі кампанії.

Однією з головних тенденцій є активна модернізація туристичної інфраструктури в містах та регіонах України. Туристичні об'єкти, готелі, ресторани, музеї, театри, культурні центри, парки та туристичні маршрути поступово облаштовуються для забезпечення доступності для людей з обмеженими фізичними можливостями. Це включає:

- Облаштування пандусів, ліфтів та спеціальних сходів у громадських будівлях та закладах;
- Створення спеціальних санвузлів, просторих кімнат у готелях, низькопідлогового громадського транспорту;
- Встановлення тактильних плиток, аудіо- та відеоінформацій, інформаційних стендів для людей із порушенням зору або слуху;
- Забезпечення безпечних пішохідних зон, велосипедних доріжок, туристичних стежок у природних парках і національних заповідниках;
- Модернізацію історичних, культурних та природних об'єктів для забезпечення доступності без шкоди для автентичності та цінності об'єктів [14, с. 28].

Такі зміни дозволяють людям з різними фізичними можливостями самотійно пересуватися, користуватися туристичними послугами та брати участь у культурному і рекреаційному житті без необхідності додаткової допомоги.

Цифровізація стає однією з ключових тенденцій розвитку доступного туризму. Сучасні технології дозволяють туристам отримати інформацію про об'єкти, маршрути та послуги, не покидаючи дому, або спланувати подорож максимально зручно. Основні напрямки цифровізації включають:

- Цифрові карти та інтерактивні маршрути, які позначають доступні об'єкти, пандуси, ліфти, санвузли та низькопідлоговий транспорт;
- Мобільні застосунки, що дозволяють забронювати адаптовані готелі, знайти маршрути з урахуванням фізичних обмежень, отримати аудіо- та відеоінструкції;
- Віртуальні тури та VR-технології, які дають змогу дистанційно відвідати музеї, культурні та природні об'єкти, оцінити доступність та підготуватися до реального візиту;
- Онлайн-платформи та бази даних, де зібрана інформація про рівень доступності об'єктів, рейтинги та відгуки туристів.

Ці інструменти підвищують автономність туристів, допомагають їм планувати маршрути, обирати об'єкти з урахуванням своїх потреб та роблять подорожі безпечнішими і зручнішими.

Сучасні тенденції включають навчання та підвищення кваліфікації персоналу туристичних закладів. Це стосується готельєрів, працівників музеїв, культурних центрів, транспортних компаній та розважальних закладів. Основні напрямки підготовки персоналу включають:

- Ознайомлення з інклюзивними стандартами обслуговування;
- Навчання правилам безпечного пересування туристів з обмеженими фізичними можливостями;
- Формування культури толерантності, уважності та професійної відповідальності серед співробітників [14, с.31].

Професійний персонал створює комфортні умови для всіх туристів, підвищує якість послуг і сприяє формуванню позитивного туристичного досвіду.

В Україні активно розвиваються локальні туристичні маршрути, які враховують потреби маломобільних туристів. Це доступні пішохідні та велосипедні маршрути, туристичні стежки в парках, національних заповідниках і природних парках. Тематичні маршрути спрямовані на культурний, гастрономічний, спортивний та екологічний туризм, що дозволяє залучати різні категорії туристів. Завдяки такому підходу не лише підвищується доступність, а й стимулюється розвиток внутрішнього туризму та популяризація локальних об'єктів.

Сучасні тенденції розвитку доступного туризму включають активну взаємодію державних органів, місцевих громад, бізнесу та громадських організацій. Спільні програми і проєкти спрямовані на:

- Облаштування доступної інфраструктури;
- Підвищення обізнаності населення та туристів;
- Популяризацію інклюзивного туризму та створення інформаційних ресурсів;
- Залучення фінансування, грантів та реалізацію державних програм.

Комплексна взаємодія дозволяє ефективно вирішувати проблеми доступності, підвищує рівень обслуговування та стимулює розвиток інклюзивного туризму на всіх рівнях.

Сучасні тенденції розвитку туризму також включають зростання соціальної відповідальності туристичних компаній. Бізнес активно впроваджує інклюзивні стандарти обслуговування, створює адаптовані послуги та сприяє формуванню доступного середовища. Це підвищує репутацію компаній, залучає нових клієнтів і сприяє розвитку регіонів.

Інформаційна та просвітницька діяльність стала невід'ємною частиною розвитку доступного туризму. Це включає:

- Проведення просвітницьких кампаній і акцій для підвищення обізнаності про інклюзивний туризм;
- Організацію фестивалів, культурних та спортивних заходів, спрямованих на популяризацію доступності;
- Поширення інформаційних ресурсів про доступні об'єкти та сервіси.

Ці заходи формують толерантне та соціально відповідальне середовище, яке підтримує розвиток доступного туризму та стимулює розвиток інклюзивного суспільства [28, с. 41].

Таблиця 3.2. Сучасні тенденції розвитку доступного туризму в Україні

Тенденція	Сутність	Приклади реалізації	Ефект для туристів
Модернізація інфраструктури	Облаштування громадських місць та туристичних об'єктів для маломобільних груп	Пандуси, ліфти, спеціальні санвузли, низькопідлоговий транспорт, тактильні плитки	Зручне і безпечне пересування, можливість самостійних подорожей

Цифровізація туристичних послуг	Використання сучасних технологій для підвищення доступності	Цифрові карти доступних маршрутів, мобільні застосунки для бронювання готелів, VR-тури музеями	Зручне планування поїздки, можливість відвідувати об'єкти дистанційно
Навчання персоналу	Підвищення кваліфікації працівників у сфері інклюзивного обслуговування	Тренінги для готельєрів, екскурсоводів, персоналу транспорту та музеїв	Толерантне ставлення, комфортне обслуговування, кращий туристичний досвід
Розвиток локальних маршрутів	Створення доступних пішохідних, екологічних та культурних маршрутів	Туристичні стежки у парках, адаптовані маршрути у містах, гастрономічні тури	Можливість брати участь у різних формах туризму, популяризація регіонів
Тематичні інклюзивні маршрути	Орієнтація на конкретні види туризму з урахуванням доступності	Культурні, гастрономічні, спортивні та екологічні подорожі	Розширення вибору відпочинку для людей з різними потребами

Співпраця держави, бізнесу і громад	Реалізація спільних проєктів у сфері інклюзивного туризму	Державні програми, гранти, партнерство з громадськими організаціями	Комплексне вирішення проблем доступності, розвиток інфраструктури
Соціальна відповідальність бізнесу	Впровадження стандартів інклюзивності у приватному секторі	Готелі з адаптованими номерами, ресторани з доступними входами	Позитивний імідж компаній, зручність і комфорт для клієнтів
Інформаційна підтримка і просвітництво	Поширення інформації про доступний туризм та формування культури інклюзивності	Соціальні кампанії, інформаційні сайти, фестивалі та акції	Підвищення обізнаності, популяризація інклюзивного туризму
Використання інноваційних технологій	Запровадження сучасних рішень у сфері туризму	Сенсорні навігаційні системи, додатки для людей з порушенням зору, аудіогіди	Доступність інформації для різних категорій туристів
Розвиток доступного транспорту	Створення безбар'єрних транспортних систем	Низькопідлогові автобуси, спеціальні місця у поїздах, адаптоване таксі	Безпечніші та зручніші подорожі по містах і регіонах

Отже, сучасні тенденції розвитку доступного туризму в Україні охоплюють модернізацію інфраструктури, використання цифрових технологій, підвищення кваліфікації персоналу, створення локальних і тематичних маршрутів, активну співпрацю держави, бізнесу та громадських організацій, розвиток соціально відповідального бізнесу та інформаційне просвітництво. Завдяки цим тенденціям Україна поступово формує сучасне інклюзивне туристичне середовище, яке забезпечує комфорт, безпеку та доступність для всіх категорій туристів, сприяє розвитку внутрішнього туризму, популяризації локальних об'єктів та підвищенню привабливості країни на міжнародному рівні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу всебічно розкрити сутність проблеми доступності туристичних об'єктів та безбар'єрності як актуального тренду на ринку туристичних послуг України. Сьогодні створення інклюзивного туристичного середовища є не просто вимогою часу, а необхідною умовою соціально-економічного розвитку держави, що прагне до європейської інтеграції та дотримання принципів сталого розвитку.

У сучасному світі туризм для всіх стає одним із ключових напрямів міжнародної туристичної політики, адже забезпечення рівного доступу до подорожей і культурних надбань є невід'ємним правом кожної людини. Поняття «доступність» і «безбар'єрність» охоплюють не лише фізичну можливість відвідування туристичних об'єктів, а й психологічну, соціальну, інформаційну та економічну складові. Це означає, що безбар'єрний туризм повинен забезпечувати комфорт, безпеку, зрозумілість і доступність сервісів для всіх категорій населення — осіб з інвалідністю, людей похилого віку, сімей із дітьми, вагітних жінок, туристів із тимчасовими обмеженнями мобільності, а також іноземців, які стикаються з мовними чи культурними бар'єрами.

У ході аналізу встановлено, що інклюзивний туризм несе в собі значний соціальний потенціал, оскільки сприяє інтеграції людей з особливими потребами у суспільне життя, формує у громадськості почуття солідарності, толерантності та взаємоповаги. Разом із тим, він має важливе економічне значення, оскільки відкриває нові ринки, стимулює розвиток малого та середнього бізнесу, створює додаткові робочі місця та сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських туристичних дестинацій на міжнародному рівні.

Проаналізовано, що в Україні вже існує певна нормативно-правова база, яка регламентує питання безбар'єрності у сфері туризму, проте її реалізація є неповною та несистемною. Законодавчі норми часто не супроводжуються дієвими механізмами контролю та фінансової підтримки. Більшість туристичних об'єктів, таких як готелі, транспортні засоби, музеї, культурні та природні пам'ятки, все ще залишаються частково або повністю недоступними для

маломобільних груп населення. Основними причинами цього є недостатнє фінансування, відсутність єдиних стандартів доступності, низький рівень професійної підготовки кадрів у сфері туризму та слабка інформаційна підтримка.

Разом із тим, у країні спостерігається позитивна тенденція до поступового впровадження безбар'єрного туризму. Активізується діяльність державних структур, громадських організацій та міжнародних партнерів, які спільно працюють над створенням умов для доступності туристичних послуг. У різних регіонах реалізуються пілотні проєкти з адаптації туристичних об'єктів, впровадження інклюзивних екскурсій, створення універсального дизайну у готелях, транспорті та громадських просторах.

Особливо важливою складовою розвитку безбар'єрного середовища є інноваційні технології. Використання цифрових карт, мобільних застосунків, віртуальних турів і навігаційних систем дозволяє людям з різними потребами планувати маршрути, обирати зручні види транспорту, отримувати інформацію про рівень доступності об'єктів у режимі реального часу. Це не лише полегшує подорожі, а й сприяє формуванню позитивного іміджу України як країни, відкритої до сучасних технологічних рішень і гуманістичних цінностей.

Дослідження підтвердило, що ключову роль у розвитку доступного туризму відіграють місцеві громади та бізнес. Саме на місцевому рівні реалізуються конкретні ініціативи, які безпосередньо впливають на якість туристичних послуг. Партнерство влади, бізнесу та громадськості дозволяє ефективніше використовувати ресурси, поширювати успішні практики, залучати інвестиції та формувати позитивну соціальну відповідальність серед підприємців.

Важливою умовою подальшого розвитку безбар'єрного туризму є система освіти та підготовки кадрів. Необхідно впроваджувати навчальні програми з інклюзивного туризму у вищих навчальних закладах, проводити тренінги для працівників готельно-ресторанної сфери, екскурсоводів, менеджерів і

туроператорів. Формування професійної компетентності у сфері безбар'єрності є запорукою якісних змін у всій туристичній галузі.

Таким чином, можна зробити висновок, що доступність і безбар'єрність у туризмі — це не лише вимір соціальної справедливості, а й стратегічний напрямок розвитку туристичної політики України. Вони сприяють підвищенню якості життя громадян, розширенню аудиторії споживачів туристичних послуг, покращенню інвестиційного клімату та міжнародного іміджу держави.

Отже, створення доступного туристичного середовища має стати пріоритетом державної політики у сфері туризму. Для цього необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу відповідно до міжнародних стандартів;
- забезпечити належне фінансування програм із модернізації інфраструктури;
- активно залучати громади, бізнес і громадські організації до співпраці;
- популяризувати ідеї інклюзивності через освіту, ЗМІ та соціальні ініціативи;
- розвивати цифрові інструменти, які сприяють підвищенню доступності.

Реалізація цих заходів сприятиме формуванню сучасної, комфортної та відкритої системи туризму, у якій кожна людина — незалежно від її фізичних можливостей — матиме право і змогу подорожувати, пізнавати світ та відчувати себе повноправним учасником суспільного життя. Це стане важливим кроком на шляху до європейських стандартів якості життя та людяності, а також підтвердить прагнення України до побудови справді інклюзивної та безбар'єрної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балашова Р.І. Організація діяльності туристичного підприємства : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2012. 184с.
2. Бойко М. Економічні інтереси туристичних підприємств: методичні основи оцінювання та реалізації. *Вісник КНТЕУ*. 2011. №1. С.31-40.
3. Бойко М. Методичні основи розрахунку показників ефективності брендингу в туризмі. *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 2. С.55-65.
4. Босовська М.В. Інтеграційні процеси в туризмі : монографія. К. : КНТЕУ, 2015. 832 с.
5. Босовська М.В. Концепція інтеграційного розвитку туристичних підприємств. *Економіка & держава*. 2015. № 3. С. 43-47.
6. Бунтова Н.В. Кадрове забезпечення галузі туризму з урахуванням міжнародного досвіду. К. 2005. 278 с.
7. Ведмідь Н.І., Сідлецька І.Ю. Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку. Трускавець, 2000. 275 с.
8. Галасюк С.С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2013. 178 с.
9. Герасименко В. Ліцензування туристичної діяльності в Україні в контексті міжнародного досвіду. *Журнал європейської економіки*. 2011. №4. С.405-417.
10. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління туристичним підприємством. Графічне моделювання. К. : КНЕУ, 2000. 360 с.
11. Городня Т.А. Економіка туризму: теорія і практика : навч. посібник. К. : Кондор, 2012. 436 с.
12. Дядечко Л.А. Суть та особливості управління підприємствами туристичної сфери. К. 2015. 220 с.
13. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 224с.

- 14.Єсіпова К. Автоматизація бізнес-процесів туристичних підприємств. *Вісник КНТЕУ*. 2011. №6. С.24-35.
- 15.Іванова В.В. Концептуальні підходи до управління туристичних підприємствах. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 151-156.
- 16.Кифяк В.Ф. Організація туризму. Чернівці: Книги ХХІ, 2008. 344.с.
- 17.Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні Чернівці: Книги- ХХІ, 2003. 300 с.
- 18.Кіптенко В. К. Менеджмент туризму. К.: Знання, 2010. 502 с.
- 19.Коваленко Ю.О. Конкурентоспроможність України як об'єкту міжнародного туризму. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2012. Випуск 380. С.375-379
- 20.Козак Л.В. Професійно орієнтовані форми навчання у підготовці фахівців туризму. *Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр.* 2009. № 1. С. 68-78.
- 21.Кудла Н.Є. Маркетинг туристичних послуг: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 350 с.
- 22.Любіцева О.О. Методика розробки турів. К.: Альтерпрес, 2008. 346 с.
- 23.Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. 2-ге вид., переробл. та доп. К. : Альтерпрес, 2003. 436 с.
- 24.Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг. К. : Знання, 2008. 661 с.
- 25.Мальська М.П. Організація та планування діяльності туристичних підприємств: теорія та практика : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.
- 26.Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика : підручник. 2-ге вид., перероб. та допов. К. : Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
- 27.Маркетинг турпродукту : підручник. К. : Кондор, 2009. 394 с.
- 28.Мельниченко С. Формування бренда туристичних підприємств. *Вісник КНТЕУ*. 2012. №6. С.35-43.

- 29.Мельниченко С.В. Інформаційні технології у туристичній індустрії : підручник. К. : КНТЕУ, 2011. 280 с.
- 30.Мельниченко С.В. Менеджмент підприємства туристичної індустрії : Навч.-метод. посібник. К : КНТЕУ, 2007. 218 с.
- 31.Менеджмент і маркетинг туризму : навч. посібник. К. : Ліра-К, 2012. 364 с.
- 32.Михайліченко Г.І. Організація туристичних подорожей : навч. посібник. К. : КНТЕУ, 2011. 392с.
- 33.Пестушко В. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. *Теорія та методика*. 2017. № 11-12. С. 42-43.
- 34.Писаревський І.М. Організація туризму: підручн. Харків, 2008. 541 с.
- 35.Резнікова В. Туристичний продукт: товар чи послуга. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №10. С.64-69.
- 36.Свида І.В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 2015. № 28(3). С. 64–69.
- 37.Сокол Т.Г. Основи туризмознавства: навчальний посібник. К., 2016. 276 с.
- 38.Стратегічний розвиток туристичного бізнесу : монографія. К. : КНТЕУ, 2010. 596 с.
- 39.Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. 463 с.
- 40.Трофімук К.В. Основні вимоги до професійної діяльності фахівців туризму. К. 2012. 202 с.
- 41.Туроперейтинг : підручн. Тернопіль: Економ. Думка ТНЕУ, 2017. 440 с.
- 42.Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії : навч. посібник. 3-тє вид., доп. і перероб. К. : Атіка, 2009. 392 с.